

DIALOGVS DE MORTE, CVI TITVLVS EST GVGLIELMV S.

ARGVMENTVM DIALOGI.

ENIENS è Scoria anno M.D.LII. quærebam puerum Anglum, quem ducerem in Italiam. Cumque essem in vltima iam insulæ parte Doure, è regione Icij, flarentque venti aduersi, nona vix die vela pandere licuit. Pridie quàm discederemus, exorto sermone de hoc, hospes ostendit mihi filium nominæ Guglielmum, ætatis annorum duodecim, probum, scitulum, & parentibus obsequentem. Auus paternus nomine Gregorius adhuc viuebat, & erat Ligur: pater Laurentius, familia nobili Cata-neorum. Fata illum intruserunt: quamvis enim egregia esset indole, neque tamen ego, neque illi hoc animaduertent, puerum nec Italicam communem, nec Latinam tenere linguam: nam si hoc ego considerassem, quod omnium malorum illi fuit initium, haud mecum deduxissem. Mane autem sequenti, cum de hoc solum vesperi verba fecissemus, pater dum eum deducere properat (iam enim naus valde tempestiuè discedere properabat, metu piratarum) cecidit miser in littore, vt vix surgere potuerit à comitibus adiutus: quod etiam signum, vt ab eo audiui, parum abfuit quin illum recipere recufarem. Sed cogitans quàm alacri animo illum pater obtulisset, non sum ausus id facere. Postquam trajeci mare, errorem meum agnouit: neque enim nisi nuru illum aut intelligebam, aut ab illo intelligebar. Verùm vrgentibus fatis, quamvis consultò virgis illum nudum & sine causâ verberassem, &rogans, illud quod solum didicerat, ex familiaribus vnus, Volgo Doura, id est Vis ire Douram: respondebat, quod solum norat, No, id est Non: rursus dicebat meus familiaris, Volgo Milan, id est, Vis ire Mediolanum: respondebat, Sic Itaque nolens eum ad eò tristitia afficere, deduxi Mediolanum: sæpius in itinere leuissima causâ eum virgis cædens acriter, vt redire vellet: nam Ioan. Angelum Anonum mecum habebam, qui vtrò causâ meâ se obtulerat deducturum. Vbi Mediolani essem, nec ille quid vellet, quidve pollicitus illi esset pater, intelligere poteram. Id tamen dum in itinere esset, accidit, vt nocte quadam, cum aliàs esset intrepidus, significaret, vidisse se mortui caput, faciemque: quod nos paruifecimus: verùm vbi fuimus Mediolani, intelleximus patrem illius objisse. Neque ergo mittere eum volui ad ludum literarium: de quo post, cum didicissem linguam, anno scilicet, fermè vno cum dimidio, questus est: nihilo secius Mûsicæ, quòd gens illa ei negotio apta videretur, tradidi. Sed magister patrum sollicitus, quamvis anno vno decem acciperet coronatos aureos: & puer ad discendum valde deses fuit.

Inde cum libellum emissem, neque illi operam dabat, vt saltem legere disceret: erat enim immodicus societatis puerorum amator. Et quamvis ego negligens fuerim, ob multitudinem negotiorum in curando, vt docererur: nihilominus hoc me solatur, quòd apparuerit, ipsum ad omnia hæc fatis ineptum esse: nihilo secius fidus, obediens, probus & ingeniosus erat: optimaque videndi acie præditus, laborum patiens, nec vnquam querulus: quas ob causas ad eò me diligebatur, vt nil magis: idque etiam impensius, quòd ab officio meo deficere videret. Verùm interim tot impedimenta ex filiis occurrere, vt neque respirare potuerim, assiduè modò vno modo altero vadas velut pristis exagitante: sæpe ambobus simul. Agebatur, ni fallor, sextus iam annus: at me pudebat tam malè instructum dimittere, nec remuneratum: ob multas impensas, quas tunc facere cogebant filij. Blanditiis ergo retinui illum. Sed cum septimo exacto anno Papiam me recepissem, cogitans vt illi benefacerem, iam

propofueram aut aliquam artem difceret, legere ac fcribere, canere atque pulfate: quæ omnia facile facturus erat, quòd iam paululum didiciffet legere, & canere etiam mediocriter, & in domo victum haberet ac veftitum: ars verò ipfa quam propofueram, erat caligantem formandarum, quæ admodum leuis eft, & etiam non adeò humilis: fed fortuna quæ illius faluti & meis votis aduerfabatur, effecit, vt ftatim miferabilis ille cafus filij mei natu maioris accideret. Ex quo coactus fum, toto anno operam dare confcribendo Theonofto: quod superaret, explicandæ Arti medicæ Galeni intentus: oblitusque fum rurfus negocij alumni mei. Post fex menses, confcripta magna parte Theonosti, eaque præcipuè quæ de animorum immortalitate agit, rurfus destinaueram fequi propofitum: nam iam octauus annus à difceffu ex Doura exactus erat, fed ob quasdam caufas tum mihi valde graues, nunc mihi leuiores (vt in iuue, imò adolefcente, alumno, fido, mei amante, qui patrem auumque ac tres fratres ob mei amorem parum curauerat) vifas, propofueram ipfum extra domum colligere. Itaque dixi: Guglielme iam iuuenescis, nihilque didicifti: vt tamen oftendam quàm te diligam: ego iturus fum Papiam, vt fcis: fi libet, in domo te artificis cuiuspiam collocabo: perfoluam illi pro victu, veftiam te: vbi artem didiceris, vel numatus domum redibis: vel pecuniam tantam fuppeditabo, vt mercaturam & artem fimul exercendo, commode viuere poffis. Placuit quod obruleram: fubiunxi tamen: Et interim feftis diebus legere fcribereque difces. Annuir. Sed quænam ars arridet? (tum verò erraui, laboriofiffimam fimplici iuueni offerendo) veftiariæ? Annuir, atq; eo libentius, quod iam cum veftiario meo fapientius colloquutus erat, M. Antonino Daldo. At ego eundem illum ei propofui: quo factum eft, vt cum ille iam rem notam haberet, ftatim de precio conuenerit, vt triginta duos coronatos post fex menses illi numerarem. Atque hic fecundus error: debueram enim in fingulos annos (nam de tribus annis conueneramus) folùm tertiam partem pecuniæ numerare. Sed & tertius error: nam Papiæ, vbi habitare solebam, non Mediolani, illum collocare debui. Quartus etiam error fuit, quòd in domo non tam fidum alumnum, contemptis erroribus adolefcentiæ (postquam nec de periculo vitæ, nec honoris mei, nec forunarum aut coniuncti agebatur, creditum fidei meæ à patre tam facili, retinere debui, aut dimittere non niſi ad domum propriam debueram. Venère fex menses: vafer ille vir blandiebatur iuueni optimo: id ego cernens eſſe è re ſua: nec quicquam fraudis ſuſpicatus, ex me familiaque mea & conturbalibus iudicium de alijs faciens numero triginta duos coronatos. Ille per ætatem, quòd ei eſſet rûs exiguum, adolefcentem ducit ad ludos: ſenſimque ex veſtiario cuſtodem vineæ facit. Simul etiam, ſi opus erat, redibat eadem die (aberat enim locus paulo plus duobus M. P. ab vrbe) atque noctem ſuendo conſumebant. Saltabat præterea cum ruſticis, amore puellæ ardens. Itaque dum Mediolani eſſem, febrile cœpit. Venit ad me: neglexi rem, multis cauſis: tum quia ipſe parum conquerebatur: tum quòd cauſam morbi ignorarem fuiſſe labores ſuperfluos, & inſolationes: tum quòd apud me cum ægrotaret bis aut ter ſimili febre, quarta aut quinta die releuatus eſſet: tum denique, quòd & filius & puer fugam arripuiſſent. Quid plura? cum tamen ſanguinem mitti iuſſiſſem, poſt quatuor dies veniunt nocte rogantes vt eum inuiſere vellem: parum enim, iudicio ſuo, illi ſupeteſſe vitæ. Corripuerat eum conuulſio, ſenſumque amiſerat. Ego tamen pugnaui cum morbo, ac releuatus eſt: coactus autem ſum Papiam redire, ob profitendi munus. Is verò, cum iam è lecto ſurgeret, celebrauit quasdam nuptias herus ſuus, coëgeruntque illum in apotheca dormire: vbi ex frigore & mala victus ratione, cum miſer ſerò deſtinaret Papiam venire, grauatus eſt rurfum morbo. Ibi impius ille dominus ſuus, ad xenodochium transferri iuſſit: ex quo tum vi morbi, tum angore animi, tum nocturno frigore correptus, ſequenti manè obiit. Hoc caſu adeò percuſus ſum, vt diceres filium mihi alterum obiſſe.

Igitur cum nullum huic dolori ſolacium inuenirem, ſed vigilarem, cogitarem, nec vnquam ea cura me linqueret, ad ſolidum præſidium me conuerti, vt ratione cum ſenſu pugnarem, & memoriã nominis illius æternam facerem: cum minoris famæ longe ſpe multi, voluntariam & acerbam etiam mortem iuuenes ac diuites ſubierint. Itaque hæc exordior.

PERSONÆ DIALOGI.
 HIERONYMVS CARDANVS.
 IOANNES PETRVS ALBVTIVS.

ALDE admiror, ô amice, hunc tuum dolorem : vt qui alios consolari soles, tu tam paruo succumbas. Memento quâta de Consolatione scripseris, quàm fortiter filij casum tuleris, & quidem acerbû, tot tantaque alia prudenti animo maiora: hîc casum familiaris & ignoti tam turpiter deploras, vt tria maxima pericula subeas. Primû, ne te amentem dicant: secundum, ne suspicentur in deliciis hunc iuuenem habuisse, vel etiam habere: tertium, ne Dei iram aduersus te pronoces. Filium vnicum habes in carcere, quod pro medicamento est, vt dicis: iudica quantus sit morbus, cuius medicamentum aded acerbû est: & luges familiarè morbo extinctum, totus in illum intentus. Pudeat te (liberè, vt soleo, tecû loquar) vel tanti criminis, vel tanti omninis (quæ absint) vel tantæ stultitiæ. CARD. Pudet me sanè, & maxima ex parte vera te dicere: intelligo: nec tamen dolori resistere possum, cùm dies noctesq; nil aliud cogitans, inter tot ærumnas, peruigil ab hora noctis decima, qui solitus sum ad multam diem (nisi interpellent negotia: & si interpellent, nunquam ante duodecimam) dormire, illius effigiè imaginari non desino, & facta mea ac socordiam accusare, non minus quàm si volens sciensque occidisset, velut Alexander Clitum, & Solimanus puerum, quem in deliciis habebat suo illo puluere hic, vino ille temulentus. Quamobrem supplicium hoc esse meum vereor non amorem, non ludum. Quod enim ad amorem attinet, non ita eum amabâ, vt si prorsus persuaderi possem illum sine mea culpa periisse, vel tota die doluisssem. Sed hoc me angit, quod culpa mea perierit, qui à patre mihi in custodiam traditus, tanta fide me atque amore prosequeretur, vt de reditu ad patrem, ad auum, ad tres quos habebat fratres, ad domesticos sociosque pueros, nunquam verbum andire voluerit. Expleuerat septennium, quod sibi præfixerat ad reditum: sed amor creuetat manditi: in tractandis reb. aded fidelis, vt nihil unquâ defuerit. Deinde alacris ad omnes obeundos labores, & longè facilior ad subeundos quàm ego ad imperandum: diligentissimus, cautusque. Qui ego possum obliuisci tantam insaniam meam, vt non ego illum apud me retinuerim volentem, aut domum suam (vt par erat) remissem, suisque (quandoquidem patri non licuit) restituerim?

ALB. Rectè monent omnes, luctum suffusioni assimilari: hæc enim prurium maximè commouet, & refrigerando augetur: ita tu mihi non lenire dolorem, sed causas augere videris.

Tom. I.

Cogita miser (liberè, vt dixi, tecum loquor) quid agas, quo in statu sis, quam de te opinionem præbeas hominibus, & æmulis malè dicendi ansam: quanto periculo (si te alia non commouent) te exponas: seu obires, relicto infante nepotè, totque pulchris (vt audio) voluminibus adhuc imperfectis: seu in insaniam, quod deterius esset, deuenires. Quiesce igitur, & parce tuis, & gloriæ, si te tui cura non mouet. Pertulisti repulsam collegij, vt potuit iniustam: quandoquidem illimet te postea receperunt, post decem annos. Pertulisti, vt dixi, filij egregij, & tantæ spei necem, & crudelem, & miserabilem, & turpem (hanc non refrigerem, nisi, qui medicinam velut tu profitear, scirem, & medicamenta lethifera ad sanitatem conducere: & cùm conducunt, omnium esse præstantissima) & alterius filij periculosa initia, & metu plenam expectationem: deinde mortem parentum, vxoris, aliâque multa aduersa grauiâ: nunc in adolescentis externi naturali morte aded discruciar, vel (vt dixi) ominosum est, vel turpe, vel insaniam iam inchoatæ argumentum. Non iacuit Socrates, fœda morte eadem die periturus: tresque filios paruulos sine vllis opibus relicturus: cùm etiam iniuste damnatus esset. Crede mihi, cum morbo perit, quouis modo pereat, à Deo eripitur: qui gladio aut veneno, ab hominibus: at si Deus eripit quod suum est, cùm eripiat, dolendum non est: secus in illis. Deinde cogita quod senex es: & dictum Augustini, Senex diu viuere non potest: hoc te angat & totqueat, non aliena mors: cuius culpæ inscius es: etiam si non omnino esset.

CARD. Verissima commemoras: & me ipsum reprehendo: sed causam iustitiæ ac mœroris abolere non possum: nimis enim me torquet, atq; ex cruciat: consolor itaq; his rationibus: nam omnes has, aliasq; plurimas, pluribus in libris conscripsi: sed nō possum resistere mœrori. ALB. Scio te has scripsisse: atq; ob id in medium attuli, & vt maiorem apud te fidem haberent, & vt intelligeres, me tuorum operum esse studiosum. CAR. Gratias ago: sed illud dicam: Cùm valemus, optimè consilia ægris damus. ALB. Sed ego inexpertusne sum harum calamitatum? Scis me, paupertatem quâdiu pertulerim (neq; enim turpius duco, fuisse, quàm pulchram nunc, nō esse iam pauperem) calamitates meorum atque dissidia, mortem præterea filij optimæ spei: vt tamen nec tua cōsolatione, nec multo minus alterius cuiuspiâ indiguerim. Sapiens est, non solum fortis viri, necessitatem perferre: tum magis, cùm ægrè ferendo malum malo addideris

L L I 2 CAR.

CARD. Rectè optata : sed fatigatum multis aduersis , oppressit me hæc extrema calamitas. ALB. Vtinam sit, & opto. CARD. Dico vltimam earum quæ præterierunt , quasque iam sustinuit non omnium : neque enim futura diuinare possum. ALB. Sed & filij in vinculis calamitatem non hæc minorem duxerim, quæ tamen impendet nunc : sed mittamus hoc. CARD. Mittamus sanè , & de hac mea fortuna sermonem habeamus. ALB. Placet. Verùm cogita primùm, si libet, quanto in periculo sis. Senex , excessisti annum sexagesimum. Pauper : neque enim plus est tibi in redivis, aureis (vt à te audiui) quadraginta : sed sint modò quinquaginta , sexagintaue, quid hoc ad tantos quos sustines sumptus ? Cum odj, vt dicis, Senatus : saltem id ego dicam, non cum gratia. Ademptum seu imminutū stipendium plusquam centenūm coronatorum aureorum. Nepos nondum bimus, filius vnicus in carcere, filia sterilis ad hæc vsq; diè : autoritas tua casu filij imminuta longè apud cines , vt non nisi cum summo labore ibi ex arte quæstum mediocrem facere possis : corporis habitus speciosior quàm valetudo firma, vt ex te audio. Si pereas , quænam spes superest stirpis tuæ ? Si viuas , & in alterum duorum incidas, vt vel desistere cogaris à proficundo (quòd facillè ob æmulos, & Principum iam senescentem gratiam acciderit) vel vt morbo aliquo longo (quòd senibus, & maxime studiosis, frequenter euenire solet) opprimaris, quis te miserior , quòd ad publicam opinionem attinget (nam miserum verè dicere non audeo , ne à tuis institutis omnino recedere videar) dici poterit : ergo in tanta mole curatum , Guglielmi (nōne sic nominatur, qui nuper obiit ?) recordari poteris ? Quin parum abest forsàn , ne statim librum consolatorum scribas , atque edas : ita cum morerebis maxime , vt apud Comicum, illi ridebunt maxime. CARD. Quid in hoc faciam ? Credo diuinus es : tria enim (postquam id agere cogor) emolumenta ex hoc colligam : lenibo dolorem : immortale illi nomen parabo : critque hic liber forsàn illius Hegesie aded famosi oratoris , qui Ægyptios laudatione mortis ad mortem voluntariam compellebat, orationibus persimilis : qui nisi comminatione mortis Ptolemæus ab eo murepere illum deteruisset , prouinciam hominibus exhausturus videbatur. ALB. Ita qui mortem alijs suadebat, illam extimuit ? CARD. Ita est , sed dicam qui me angat in huiusmodi morte præcipuè. ALB. Dicas quæso : nam hoc est quod audire malim. CARD. Id maxime me torquet, quòd infelicissimus sum : & quòd eos qui mihi maxime sunt obsequentes , in eadem infelicitates deducam. Quid enim attingebat vt miserum illum abducerem è patria sua, tanquam alterum redditurus Theophrastum , cum in domo sua Rex Philippus cum Regina Maria paulopòst (vt audio) hospitati sint ? si pauper ille fuisset, non aded dolerem. Qui cadunt , dum coguntur à miseria tentandò euadere casum , æquo animo ferre debent : & qui spontè se in pericula præcipitant. ALB. Sed de hoc pòst viderimus. Dico quæso , quæ sit hæc maxima cura ? CARD. Viditine me ipso infeliciorum vnquam ho-

minem ? In vtero matris , abortiuo medicamento tentatus sum primò : duos fratres & vnã sororem peste amisi : Papiam ob id mater aufugit : profugus antè , quàm natus : exanimis natus : vitricum peste vna die amisi : in infantia æger , & toties deploratus , superuixi, credo vt deteriora experirer : reiectus à collegio medicorum inuidiosè , ne dicam iniuste , similem rursus repulsam in filio natu maiore expertus sum : apud patrem longam seruitutem sustinui , & pro spurio ab illo iactatus, etiam indecora matri simul audiebam. Inde vbi ab hac ærumna liber euasi , in deteriorẽ incidì, vt decem annis perpetuis frigidus, atque id ipso iuuentæ flore , essem. Solut hanc calamitatem deterior quædam alia : tabe enim correptus septimestri , me fufis lachrymis deploraui : liberatus rursus ab ea, tantam paupertatem expertus sum per annos decem nouem perpetuos, vt exemplo phratrum Capucinorum prandenti mihi cœna incerta esset : idque ad annum vsque quinquagesimum. Omitto minas & vexationem Barbari, alioqui illustris viri , sed meæ fortunæ parum amici, totque aliorum mortis parentum. Nihil commune aut mediocre his connumerabo. Successere nuptiæ illæ infaustæ filij natu maioris, inde mors tetrior : denique tot stultitia facta alterius filij , vt illum vinculis coercere coactus sim (omitto nunc stipendij imminutionem , quam nuper commemorasti : herniam inguinis dextri deploratam aliquot annis : decimo octauo loco, miseri huius adolescentis mors intempestiua subsecuta est) vt fatear ingenuè, me neminem nunc habere in quo fidere possim : Filius hostis & inconstans, filia apud cõiugem, nepos imbellis : agnati parũ amici, cognati pauperes, affines omnes procul, amicus nullus præter te, non cliens , non familiaris : hic solus adolescens , quanquam externus , credo ob probitatem & educationem longam in officio perstabat : cui ego ob tantam fidem, per focordiam & desidiam hæc gratiam retuli : & non vis me deslere eius mortem ? ALB. Sed tamen si casum filij fortiter pertulisti, turpe est (fateor causam esse non leuem) cur vis nunc immoderato dolori succumbere : tum maxime, vt dixi , quod res hæc periculo ingenio non vacat. CARD. Rectè mones : sed in filio anima nondum erat magno vllò vulnere saucia vides homines vulneratos parua puluinaria, molliaq; tum lintea grauius ferre, quàm ipsum vulnus : quòd caro saucia, nihil ferat : sana omnia contemnat. Quis eorũ non ægrius stupas fert , quàm sanus grauissimas compedes ? Deinde ibi affuit diuinum præsidium, ex smaragdo in ore detenta. Conscripsi etiam librum Theonoston , qui omnes curas sedare, omnemq; tristitiam quantumcunque grauem sistere potest. Adest & in hoc causa, vt dixi, erroris, & desidiam : in filio nihil deliqui, quòd sciã : nihil est quòd probum virum magis torqueat, quàm scõscientia sceleris vel negligetiz. Hic etsi scelus omnino abest, in diligentia fateor me deliquisse. ALB. Sed si Theonosti liber omnes curas sedare potest, habesne illum apud te ? CARD. Habeo. ALB. Cur ergo non & hunc illius lectione lectũ sedas ? CAR. Vera dicis : sed in eo libro nil agitur de his infortunis quæ vōstra culpa, & maxime circa

nostros euenerunt. Non me torquet hæc iactura, sed socordia stultitiaque: mea: utroque enim modo peccavi. Nam omitto reliqua: nec cum vestriario, qui totas vigilat noctes, collocare oportuit: & cum ad me miser, cui totus fidebat, venisset, ommissis omnibus aliis negociis illi succurrere debui. ALB. Video quàm sit anima tua hoc morbo faucia. Sed dic quæso, hocne præuidisti, qui omnia mala præuidere soles? CARD. Existimo equidem: ipso enim primo die anni, scilicet Calendis Ianuarij, tremuit cubiculum, cum tamen nullus esset terræ motus: vnde quoddam esset initium anni, monui omnes è domo, & filium præsertim, vt caueret diligenter: scire enim me, aliquem è domo intriturum: quoddam dirum semper mihi fuerit hoc prodigium, cum etiam aliis, atque nimis certum: vt in patre seu patruo Comitibus (sic appellare liceat more Longobardico) Hippolyti Mayni. ALB. At ille tamen in domo erat tuus? CARD. Nequaquam, sed iam ad vestiariū se contulerat. ALB. Quid ergo illi cum tremore cubiculi? CARD. Et ille è numero fuit domesticorum: vnde etiam de eo sortem in Saturnalibus duxeram. Imò & pro nepote timebam, timeoque etiam nunc: nam paucis post diebus idem repetit prodigium, circiter mensis medium: nepos autem extra domum meam educatur. ALB. Sed nepos necessarius est tuus, è familia tua perpetuò, possessurus etiam bona tua, si nihil ei enim aduersi euenit: at hic neque tuus erat necessarius, nec forsan in domum quoque tuam amplius rediturus: non certe diu apud te moram ducturus: nisi & hoc cogitaueras, vt eum hæredem etiam relinqueres. CARD. Nil tale: iocaris: plus dedi vestriario, quàm ei ex testamento relinquebam: sed tamen amabam plurimum illum, & perficere mercaturæ destinaueram.

ABL. Itaque non videtur hoc somnium ad illum pertinere: securus viuas: fortuitò orimur, fortuitò magis etiam perimus. CARD. Non omnes. ALB. Excipere oportuit ergo famulum tuum. CARD. Non illum sui causa, sed mei. ALB. Deliras o amice, dum talia dicis. Sed altiùs hæc defensionem exordiri oportet. CARD. Vnde vis: sed scito me de illis non fabulari: vtinam ad hanc vsque diem non tàm fuissent, quàm vera fuere huiusmodi ostenta. ALB. Credo: sed nihil tamen mihi tale contigit: verum omittamus hæc: dicasque, dolesne causa tua, an illius, an ambonum, an suorum propinquorum? CARD. Omnium certè. ALB. Quàquam magis arduum negotium imposuisti quàm sperabam, nihilofecius enitar ostendere, te non solum tritari non debere hac causa, sed egregiè lætari. Benèque factum existimo: & pro illo, & pro te, & pro propinquis suis: ipsum verò, si posset reuiuiscere meliorem multo conditione quàm erat, illustrique fortuna, non recepturum reuiuiscendi optionem. CARD. Omnes hoc dicunt: sed Deus nouit, quomodo res se habeat: vulgatum certè est illud: Omnia esse cupiant. ALB. Nihil proficio eminus tecum, video: cominus pugandum est. CARD. Age si quid habes: nihil non absolutum ex te proficisci posse spero. ALB. Et tamen etiam abstinebo, quoddam multi non faciunt, à calumnia: plerique enim ex vitis, quibus nemo casere potest, nedum ille,

Tom. I.

odij causam & doloris lenimenta quærunt. Etsi etiam mihi illius vita intimè nota esset, longè plura dicere possem. CARD. Cogita illum inter iuuenes optimum fuisse, aded vt ne inimicum vllum haberet. ALB. Sit ita, quando etiam præstat decipi quàm contendere: nam audiui aliquando discessisse. CARD. Ita est: sed ex iniuria, quàm illum affeceram: rediitque intra secundam horam: erat enim omnis contumaciæ expertus. ALB. Sit ita: video te facere dolori tuo; & gloriæ illius, si qua in barbaro adolescente gloria fingi potest. CARD. Vtinam alium similem haberem Italum, sed perge: iam enim lenimenta doloris non solum non refugio, sed spontè quæro. ALB. Omnes qui de anima aliquid dixerunt, in quatuor opinioniones diuisi sunt. Alij eas mortales esse volunt, aut vnã tantum: quod ad idem redit, licet specie quædam magnifica de illa loquantur: alij perpetuas ac diuisas, præmia & pœnas subire dicunt: vt leges omnes, Platoque; sed aded frigidè hoc docet, ne inepè dicam, vt multum detraxerit suæ autoritati hac in parte, vbi omnes neruos intendere oportuit. Tertia est opinio eorum, qui certo numero annorum eas superesse volunt, sed satis magno. Quarta est tua, vt ex te audiri, vt sint vnà omnes, & diuisæ tamen sicut radij Solis & membra corporis. Quoddam enim sentit pes, manus non sentit, & tamen pes & manus vnus sunt, ne vnum dicam. Quicumque igitur animam æternam & diuisam esse dicunt, seu omnes sunt felices, seu bonorum tantum quandoquidem hunc bonum fuisse contentis) nihil melius accidere ei potuisse, fateri coguntur: quod idem in tua opinione dicere necesse est. CARD. Ne labores amplius, hæc nimis perspicua sunt. ALB. Nam si improbum fuisse affirmes, impium fuerit dolere pro eo: qui, si vixisset, quamvis tibi amicus, multos probos malè habiturus esset, & iniuste læsurus. CARD. Vera nimis hæc: non labora: neruos omnes huc dirige, si mortalis sit, aut vnã. ALB. Non credideram his opus esse apud te, qui toto vno anno (vt ex te ipso audiri) nil aliud egeris, quàm vt ostenderes animas nostras esse immortales. CARD. Vera dicis: sed tamen cupio audire, quomodo etsi mortales essent, ostendere possis mortem non esse malam: quod diu frustra conatus est Seneca. Quid Alexander, Themistius & Aueroës dicturi essent? nam legisse me memini Theophrastum, qui eisdem fuerit sententiæ, doluisse sortem suam cum esset senex, grauitate, nec quicquam frequentius quàm questuri de conditione hominum, & illorum breuitate vitæ. Itaque si quid potes in hoc, age. ALB. Primum illud fateberis, quod poëta scripsit:

Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Quod luculentè aded demonstratum est à te, exemplo argenti in aquam redacti, idem infinito numero reuerti vt nemo dubitate possit, vnusquemque hominem reuerti in hunc mundum, ac perinde esse ac si quis intermedio dormiat: variamque subire sortem, quam *κατακλιμαίω* tu vocare soles, mediàm immortalitatem: vt verè quisquam nostrorum latitet velut in cinere scintilla, vt

LLI 3 astra

astra sub terra, redeatque suo tempore longè felicior: aut si feliciter vixit, aliam subire cogatur sortem: nec hoc immortalitatis genus vllus philosophorum refugere potest. Porro tempus hoc quo interim dormimus, felicitati potius quàm infelicitati, & tranquillitati proculdubio, imò maximè, ascribi debet. CAR. Tam pulchri inuenti, vt & multorum aliorum, sed huius præcipuè, in quo maximè salus humani generis reposita est, gratiam vni mihi tota debet posteritas. ALB. Sed tu dic quæso, & melius explicarem tuam: nam in hac, vt dici solet, omnes leges & prophetæ conueniunt. Hæc immortalitas est, quam nullus expugnare potest philosophus, nullum experimentum redarguit, nulla ratio reprobatur: sed omnia vndique consentiunt. CAR. D. Dicam, postquam audire placet, solum demonstrationes ipsas tacebo, quòd in Theonosto abundè sint explicata, ne bis idem repetere videar: à quo vitio, quantum memoria valeo, me vindicare soleo. At dices: Vel ipsam rem bis dices? Nequaquam: nam rei seriem explicare ibi neglexi: nunc accuratè expediam, quòd iucundum tibi fore existimabo. ALB. Vt nihil magis. Sed perge. CAR. Principio scire debis, cum homo ex forma illa humana atque materia & mente perpetua constet, si omnino refugias animi immortalitatem, remque eò deducas vt lateribus similes simus (neque enim formam aliam vniuersalem, qualem commentus est Aueroës, imaginari oportet; tum quòd nos ipsi sumus, & singuli seipos esse agnoscant, non alios: & quoniam omnes homines aliter essent vnus homo: sed fac vt libet, & omnia tibi concedam ab Aueroë posita quæ in nostram opinionem faciunt: quandoquidem quanto plura habebimus communia, tanto minus proprii restabit ad nostram resurrectionem) vnã saltem rem assignare oportet, qua singuli ab aliis distinguuntur: nec non est accidens: nam distinguimur hisdem quibus sumus: sed materiæ portio, non totius corporis: quoniam & puer & senex non vnus idemque essent, nec amputato brachio vel effuso oculo idem homo esset: sed portio illa in corde, in qua fixa est anima, si modò illam assimes esse mortalem. Vbi ergo homo interit, materia manet, & forma illa in potentia in ea residet, velut in cinere fomes igniculi: & forsã actum etiam, licet exiguum, aliquid habent. Sed non assumo mihi, nisi quòd negari nullo pacto potest: sic in somno profundo quiescimus, sic astra sub altero latent horizonte: sic in mulca vitæ fomes sic quidam, vt de Iuba fertur, adhuc calente corpore resurrexerunt (quòd etiam ex Fortunio Assuato liquet & approbatur) vbi exigua pars illa rursus imbuerit & humanam animam & mentem, surgit idem homo: atque ita omnes verè resurgemus cum carne nostra, neque semel, sed infinite: quoniam tempus infinitum est. At si vel diecula superuivant, necesse est vnumquemque hominem infinito tempore superuivere. Sic etiam parum hæc opinio differt ab illa, quæ animas nostras ab obitu dormire censet vsque ad diem iudicij. Vnde etiam illud toties repetitum: Dormiuit in pace.

Sed lex nostra vitã progreditur: philosophi

coguntur ad sensus vsque consistere. Vbi cor illud fabricatum fuerit, alia sibi exornat membra, atque ideò alios mores, fortunamque. Credendum est etiam, ita constitutam esse hanc resurrectionem, vt qui felices fuerint, euadant infelices: aut saltem qui mali: relinqui etiam vestigia amoris & odij, si quando eodem tempore iidem qui amici fuerant, aut inimici, eadem ætate nascantur: quòd vt non necesse est statim, necesse est tamen aliquando vt eueniat: & qui supplicio affectus est ab aliquo, eum rursus supplicio, vel aliter malè afficiat. Ostendo autem ita esse necesse: nam cum tempus infinitum sit, & infinities reuertantur, & numerus animarum finem habeat: sequitur, vt non solum semel, sed infinito quilibet homo cum quolibet in eandem incidant ætatem. Hic planè vides omnia in vnum consentire, esseque verisimilia. Quominus mirandum primò est, si multi philosophi sine cura vixerunt, tanquam redituri: nemo enim est, qui si se profusus extinguendum existimaret, tristis non viueret. Deinde quòd omnes religiones hanc immortalitatem asserant: tam multi etiam intrepide se morti offerunt. Reliqua autem quæ ex hoc pendent, planè eò vsque ignota sunt, eruntque nobis, donec venerit homo feliciore ingenio: velut, an iidem erunt filij singulis, an post obitum quicquam in ea materia resideat, actum habens. Illud pro comperto habeo, optimos esse illos, atque etiam felices, quibus cum nemine est negocium vt occidant aut occidantur, iniuriam inferant aut recipiant. Signum est enim tales iam pridem fuisse, taleque futuros esse. ALB. Mira hæc sunt: sed tamen valde dubia, ob vnum solum. Si quis enim dicat infinitos esse homines, diuidique materiam illam per partes minimas, vt nunquam profusus sub eadem forma eadem sint materiæ partes: Deinde, quòd verear, etiam si sint, non eundem esse hominem tanto interiecto tempore: hæc duo si dilueris, fatebor omnes nos redituros. CAR. DANVS. Dicam primùm de tempore, inde de numero. De tempore quidem: quoniam si eousque viueremus, palam est eosdem nos futuros esse: modò interceptio hæc temporis nihil officit vnitati. Vides in argento viuo, & in his qui ex longo somno expurgantur, ex longo morbo, in quo sui immemores facti conualuerint. Nulla enim profusus habitatio esse debet, quæ ex eisdem sunt, eadem esse debere.

Sed ad primum veniamus, ex quo etiam hoc secundum clarius elucescet. Si ergo hominum incertus atque infinitus esset numerus, nullus horum Deo notus esset: quorsum hæc inordinata incognitaque infinitas? at quanto satius, exemplo aliorum orbium proposito, certum numerum mortalium efficere, vt quemadmodum corpora cælestia, ita ille numerus reuertatur ad pristinum? In hoc certè seruabitur ordo sapientiaque diuina, similitudo omnium, infinitas abominanda numerarum euitabitur: inutilis & incognita multitudo iustitiæ etiam diuinæ exemplum habebitur. Præterea si non ita sit, incidant autem aliquæ materiæ partes sub humana forma, vt alij quidem restituantur homines,

mīnes, alij non, quā inīustum erit hoc re-
stitui quōsdam, quōsdam non restitui? Si ve-
rō nulli? ALB. Nulli prorsus. CARD. Fu-
gere oportebit ergo hanc collusionem, ma-
gnāque Deus sollicitudine tenebitur ne quī-
quam redire possit.

Quōd si & istud adēd absurdum tibi con-
cedam, negare non poteris quin pars illa ma-
teriæ ex pluribus portionibus constet: ita vt
in me (gratia exempli) pars sit alia Galeni,
alia pars Iri, alia Themisonis, atque alia Ma-
ximi Planudis: illi ergo, velis nolīve, ex par-
te resurrexerunt in nobis. Sed quæ confusio
at quanto dignius, divina sapientia eosdem
planè post aliquot secula redire? ALB. Stup-
peo in his: hæc sanè meliora sunt Epistola
Auerrois de Resurrectione. Mirum: non suf-
ficit his malè sentire, nisi etiam honestissima
nomina impiis libris imponant: hic de Re-
surrectione, cūm interire omnia præter quid
commune: ille de immortalitate, cūm nihil
minus quā animi immortalitatem credat,
inscripsit, O beata Guglielmina (nam scio te
adolescens sincerum & optimum sæpe ita
nominare ioci causa consuevit) qui tui nomi-
nis gloriæ talem nactus es præconem, qualem
aliquando frustra desiderabunt reges. Et
quanto tu rursus Gulielme beatus es, qui cau-
sam ferendi hoc sermones exhibuisti? O glo-
riolosum fatum, & Curtij temeritate immorta-
lius atque honestius. Hæc alia sunt ab his
quæ audire soleo in Scholis contentiosè cla-
mari: Aristoteles dixit, Galenus sentit: Me-
dicina scientia est: At non est, sed ars: Quid
dicit Textus? at non, sed quæ vel quod. Sed
perge, si quid habes, vltius: iam enim
persuasisti me. CARD. Imò ego à te hoc
exigo quod es pollicitus, vt omīssis omnibus
rationibus animi, modò me (vt volebas) con-
soleris. ALB. Præsto adsum, & pro viribus
conabor: gregiè: verūm, vt vera fatear, per-
libenter habere vellem vnam Hegesie illius
rationem, qui adēd vitæ huius fortunam de-
testabatur, vt homines ad mortem vltro
obeundam compelleret. CARD. An putas
fuisse rem magnam? Certè non: in quo enim
vis potuisse Ciceronem vinci in Tusculanis?
qui potuit videre hoc in argumento, quod il-
le non viderit? aut visa & cogitata melius
proferre, aut facundius quā ille fecerit: &
tamen nihil tale ille efficere potuit, nec hanc
opinionem in hominum mentibus gignere.
ALB. Forſan nec optauerit: imò etiam He-
gesia ad immortalitatem animorum devenit,
velut & Cicero. Vnum fateor durum videri,
sine hac immortalitate posse iuueni & dicit
persuadere, mortem esse potiorē vitæ. CARD.
Et tamen hoc à te nunc exopto: sed quomodo
credis id illi cedere potuisse? ALB. Si modo
dò vera sunt quæ dicit Valer. Max. existimo
nihil fuisse præcipuum, sed potius facundiam
quandam popularem, quæ (vt dicit Eurip.)
magis suadet imperitis, quā quæ arte ac
ratione constat. CARD. Quid audio? vnde
hoc miraculum? ALB. Dicam: fieri potest:
nam facundia popularis magis propria est
idiotis, & illos magis mouet splendida & ve-
rè ornata oratione, ob quatuor causas. CAR.
Quatuor causas? hui vix vnam tota die inue-
nire posse considerem. ALB. Dicam, vt scias,

Prima est, quòd huiusmodi incompta fa-
cundia melius percipitur ab illis qui crassiore
sunt Minerua, quā subtiles rationes: tum
etiam, quia fundamentis inantuntur, quibus
illi magis fauent.

Secunda, quòd inæqualior sit oratio (quod
etiam Quintilianus animaduertit) & ob id
magis concutiat popularium mentes. Ter-
tia, quòd gestibus homines minus graues
(qualem Hegesiam illum, alioqui ignotum,
fuisse credo) verba sua adiuvant: at saltem
minus graues Aristotele, Platone, Demosthe-
ne atque Cicerone esse fateberis: vnde per-
cutiendo suggestum, exclamationibus, la-
chrymis, suspitiis, calu vocis, has suas ne-
nias fulciunt: quæ vt ridicula sapientibus &
artis peritis, ita admiranda imperitis, mulie-
ribus puerisque sunt. Quarta est, quòd men-
dacia etiam impudentia, nec credenda, tales
immiscent.

CARD. Intellego nunc: sed si quid habes
Hegesia isto dignius in hac causa, deprome.
ALB. Dicam planè, atque vt sermo sermo-
ni iunctus videatur. Quid est, nisi hæc vita
esset prorsus infelicissima, quòd tot viri nul-
la ex causa se ipsos occiderent? Narrant enim,
in Othonis funere quā plures milites se iu-
gulasse sponte, cum nihil esset quod illos
premeret. Centurio, qui Cassio serum attu-
lerat responsum, se ipsum iuxta cadaver do-
mini confecit. Quot liberti, serui, mulieres,
omitto parentes ac fratres, qui vel ob domi-
nos, vel ob socios, semetipsos occiderunt?
Quid ergo boni illi in vita esse rebantur?

CARD. Sed hi forſan animos existima-
bant immortales. ALB. Nihil minus: pau-
cis ad hanc diem hoc persuasum est: & tan-
to paucioribus, quanto plures id credere se
simulant. Sed si modò hoc persuasum est: pro-
bis id est: tum quia simplices, tum quia
ipso vitæ genere quam habeant opinionem,
ostendunt. At qui se sic interfecere, viri om-
nes erant improbi, atheique, præter vnum
Catonem, cuius mentem (saltem cum flore-
ret) Deus nouit. Sed fac vt etiam immorta-
les existimarint animos: eam spem compen-
sabat dolor ipse mortis.

At nunc disputatio non est, an mori expe-
diat cuiquam: sed, an melius sit his qui mor-
tui iam sunt, quā quid viuunt. Quid ergo
eiusmodi homines vitam morte deteriorē
existimarunt, si mortem non poterant bonam
esse sperare?

CARD. Hæc ratio planè conuinceret, si
plures eiusmodi fuissent homines, aut sa-
pientes: illud enim fide dignum solum habet-
tur, quod vel pluribus, vel sapientibus ma-
ximè probatur: modò hic neutrum est. ALB.
Sed veniam quocunque vocor. Certè qui vi-
uunt, nihil plus habent mortuis, quā quod
mortem ipsam experiri coguntur, malorum
maximum atque terribilissimum: nam exte-
ra paria ferè sunt in vita: nectus, spes, do-
lor, voluptas, iucunda, ingrata, dulcia, ama-
ra. Atque id nimis etiam est, si demus bona
malis posse æquari: nam mala & diuinitate
& magnitudine bona superare solent.
Adde, quòd magis mouent mala quā bo-
na: quòd mala in extremo, bona in medio:
& mala in sensu, bona in indolentia reposita

sint. Quid inuit Cicronem cum tantis opibus (supra trecenta enim millia aureorum coronatorum possidebat) cum tanta potentia, vt tertius esset Romæ (post Pompeium enim & Cæsarem), mortuo Crasso, iam primus habebatur) cum tot amicis, vt viginti millia ciuium ob eius exilium vestem mutasse dicantur: cum tot gestis, de quibus gloriabatur: cum consulatu, ordine Senatorio, collegio augurum, aliisque multis magistratibus, sospite adhuc filia, incolumi filio, fratre, nepote, cum tot libris pulcherrimis conscriptis, demum cum peritia tanta rerum singularum Philosophiæ, inde incomparabili illa eloquentia, corpore non solum sano, sed vegeto? Vide quid dicat, & ex animo? Attico enim scribebat (sola fratris iniuriâ laceffitus, qui tamen admodum pro illius salute ac dignitate pugnauerat, vt vitam illius mortis falsa opinio tutata fuerit: namque in illa seditione, vt mortuus inter mortuos iacuit:) Hæc ad te natali die meo scripsi, quo vitam susceptus non essem. Vides quàm longè magis mala nos afficiant: imò parua & pauca mala, multis bonis. CARD. Quòd dicis, nil plus habere viuentes mortuis, nisi quòd sint morituri: fateor: nam hoc ipso videntur feliciores: quoniam qui viuunt, commutare conditionem possunt: qui mortui sunt, coguntur retinere: melior ergo est conditio viuentium. ALB. Subtiliter, & digna te obiectio: sed ipse transitus è vita tam grauis est, vt nemo, quod ad hoc arinet, velit non euasisse. Si quis enim ex morbo ad sanitatem non possit, vt in vesicæ lapide (ambo enim medici cum simus, & (vt dixi) artis professores, exemplis medicis vtar) redire, nisi excæto lapide, quis non malit excætum, quàm exigendum? CARDAN. At si, præter id, grauius sit ægrotaturus à sectione, qui non malit non excætum, quàm cum frustra subiisse dolorem, vt grauius torqueretur.

ALB. Ergo eò deuenit res, quandoquidem qui mortuus est, malè non possit habere: quanto minus peius? vt videamus, an vita bona sit, an mala: nam si mala, cum mors mala sit, mortuis malum non sit, vt nec bonum, mortuis melius erit dupliciter: & quod malis vitæ, & quod dolori mortis non sint obnoxij. Sin autem bona, viuere melius erit, quàm mortuum esse. CARD. Rectè inquam. ALB. Sed & hoc videamus. Postquam mortui sunt, ac perinde ac nunquam nati: illud spectare solum sufficiet, an homini nasci bonum sit. Sic enim hoc quæsito omnia determinantur: nam qui nascitur, ea conditione nascitur, vt mori ipsum necesse sit. CAR. Video quorsum me trahas: quatuor enim simul difficultatibus implicare me vis. ALB. Imò explicare potius. Scio quid dicere velis. Primum, quòd (vt dixi) Cicero alitque multi leuissimis ex causis mortem desiderauerunt. Secundum, vt dolorem mortis, bonis quæ possidemus opponas: quæ non leuis pars malorum est, tum per se, tum propter meritum. Tertium, vt obicias Philosophi dictum illud: Mortem optare, & consciscere sibi, ad mollitiem pertinere: quasi durius sit longè dolores vitæ perferre, quàm mortem, & non esse. Quartam, vt illud Sileni adducas: Optimum homini, non nasci:

proximum est, statim, vbi natus fuerit, mori. Hæc erant, puto, quæ obicienda tibi existimaueras: quia verè obici poterant. CAR. Ita est: sed leuiter eadem discutiam. Optabam magis propria, & diligentius examen de singulis. Quod enim de Sileno adducitur, tam fabulosum est, vt etiam fabula mera sit: quæ originem ducit à fabuloso animali, ac porsus confecto: nec opus illud Aristotelis esse existimo, cuius etiam nullus Peripateticus Philosophus meminit. De mollitiæ, certum est mollitiem esse, non perferre posse dolorem, & ob cæcitatem atque stulticiam semetipsum conficere. Mors non perferitur sponte: sed vbi in illam te conieceris, velis nolius perferre cogèris: vnde illud Virgilianum:

-Oculisque errantibus alto

Quæsiuit celo lucem, ingemuitque reper-
tam. Vnde etiam alibi clarius:

-Quam vellent æthere in alto

Nunc & pauperiem, & duros perferre labores?

ALB. Effinxit Virgilius fordidarum animarum curas ac mores, quæ quiduis malunt pari ac subire quàm mortem. Vnde & illud: Gaudia vitæ. Vulgus sic viuunt, vt nil potius vita esse ducat: ita etiam corporeas delicias animi iucunditati præfert. Sed quis scit, an Poëta mortuorum affectus pro moriturorum describat? Sed perge. CARD. Nolim hæc prodesse causæ) vt ita dicam) meæ, modò ne obliuiscunt: vt nec mihi illud, quòd naturaliter omnes appetant esse: nam hoc generale est. Igitur vita morte potior est. Sed ad alia. Qui moriturus est, perpetietur non duriora, quàm is perpeffus est qui iam sit mortuus. Finge superesse, vide æquam esse conditionem: nisi quòd ille iam superauit malum, hic expectat: nec nos morientem mortuo comparamus, sed viuum, qui vix vnquam mori sperat, qui nullum putat esse in morte dolorem: nam de moriente non contendam, quin melius sit esse mortuum, quàm mori. Quin etiam multi nullum putant esse in morte dolorem, quòd vnà cum vita etiam sensus extinguatur. Quod si ita esset, quid haberes quod obiceres? ALB. Legi hoc aliquando in libris tuis de Consolatione: sed an par sit linqui animo & mori, dubito: nam qui linquantur animo, vt non dolent, ita nec aliquod doloris signum edunt: qui moriuntur, vel tum, vel parum antè, non mediocri doloris signa ostendunt: torquentur, lamentantur, perterriti sunt, oculis intentè totiusque aspiciunt, subsiliunt, exilire volunt, terrentur, clamant. Sed nil aliud adduco præter rhechmonem illum quo diutius tenentur, & haud dubium est illos sentire se suffocari: hæc omnia non solum dolere eos qui moriuntur, nec mediocriter, sed maximè, signa sunt. Si tamen non vis, quid dicam non habeo. CARD. Aristoteles scripsit, vltimo senio confectos nullo dolore mori: tanquam cum aliquo eorum post obitum collocatus fuerit. Gualterius Corbetta, cum hæmoptoi petiit, pauld defecit: vbi rediit, dixit: talem se expectum dolorem, vt maior in morte esse non posset, nollèque se renixisse: quoniam periturum se nouerat hæc fauent opinioni tuæ. Sed quid plura? ego ipse mortuus sum. ALB. Quando ob? iam pridem scio,

scio, sed non mortuus: nonne memores dixisse, hoc me legisse in tuo opere de Consolatione? CARD. Non: dico, nuper, & verè. ALB. Quando? iocaris, aut insanis? cui nam persuadebis vnquam? CARD. Nocte quæ subsecura est septimum Calendæ Decembris, huius anni M.D.LXI. ALB. Quo modo? aisleris? si mortuus es aliquando, quomodo viuus? resurrexistine? CARD. Nisi possem ostendere, miraculum huiusmodi proferre non auderem. ALB. Quod? quod mortuus resurrexeris? CARD. Nequaquam, sed aliud. ALB. Quod? CARD. Quodd cum hernia intestinali lateris dextri per decem octo menses laborassem, omniæque obessent auxilia, repente proiectis omnibus medicamentis, sanus prorsus vt nunquam aliàs factus sum. ALB. Mira hæc quanquam sint, non tamen id ad resurrectionem quicquam facit. Quid enim hernia cum resurrectione? CARD. At non resurrexi. ALB. Imò: nonne mortuum te dixisti, & viuus, ergo resurrexisti? CARD. Non mortuus sum, sed mortis dolorem sum expertus: atque vtinam tam tibi possem significare, quam illum percepi. Credo etiam in ægris minorem esse. ALB. Cur ergo non perisist? Dormiebasne, an vigilabas? CARD. Dormiebam: sed perhorresco. ALB. Oh, dormiebas: somnium ergo est hoc. CARD. Non: sed eum sensu dolore, quem scio ad vnguem morti esse persimilem. ALB. Et hoc secundum mirum: Dormiebas, & non est somnium: mortuus es, & viuus, nec resurrexisti?

CARD. Rectè dicis: sed omnia in me quandoque supra fidem sunt, seu ad id Genius quidam me ducit nescientem, seu donum est Dei, vt petefacere possim quæ vix nota sunt vlli alij: certè ignosco tibi si non credas, quandoquidem mihi vix ipsi credam. ALB. Dic quomodo res acta sit, & cur non interisisti?

CARD. Momento solo perduravit, & (vt dicunt) instanti: nec dubium est quin si vel per momentum perdurasset, quin animam efflasset. ALB. Quid videbatur? CARD. Non possum explicare. ALB. Explica seriem facti. CARD. Visus est mihi quispiam, nescio quis, dicere, hoc est mortis exemplum, hic dolor. Vnde statim mecum dixi: Non ergo moriar nunc. Et in ipsa cogitatione visa est mihi omnis vita è corde extirpari, atque in auras euanescere, simulque omnia confundi, & nullus esse cum terrore magno. Et statim solutus sum somno. Palpitabat autem cor, sed subito cessauit: & quod ex corde euanescebat, calidum erat aliquando plus quam par erat. Itaque ego, qui miraculum seu ostentum de hernia vidi, faciliùs credere possum mortem ad vnguem talem fore. Et eò magis, quodd etiam verum esse expertus sum somnium illud, quo admonebar, si smaragdum quam collo appensum ferebam, in os ponerem, futurum vt obliuiscerer filij: non mortis illius, sed tanquam nullus mihi antea talis fuisset. Ego qui talia vidi, & multa alia, cur hoc quod minus est, & valde verisimile, vel ob hæc duo quodd neque quicquam simile habeas, nec ad eò terribile. ALB. Dic quæso, cuiquamne alij hoc narraisti? CARD. Non nisi conturbanali. Sed cur? ALB. Scire cupie-

bam, quid illi de huiusmodi re sentirent. CARD. Nemini dixi, nisi Herculi conturbanali meo. ALB. Magna sunt hæc, atque miranda. Et si vera sunt, argumentum satis euidentis immortalitatis animorum nostrorum. Sed dic, quid putas interesse inter mortem hominis, cuius post mille annos anima denud reuiuiscet, & cuius anima interim sopita expergiscetur? ostendit enim ratio quædam, hos eosdem futûros, illos autem diuersos: quamuis non habeam quid dicam, cum materia & forma eadem sint in ambobus, & silentium intermedio tempore par in vtroque casu. CARD. Operatio & essentia rerum, sunt causæ differentie: hæc cum sint eadem, videntur parem effectum habere. Sed habeo hæc in re satis accommodatum exemplum Sol illucescat per fenestram in cubiculum tuum phialæ ibi duæ aqua plenæ, quas radiis illustret: ex ambabus iris in pariete refringatur: sed vna quidem perpetuo maneat, nullo obiecto Soli impedimento: alia obducta postmodò, modò aperta videatur, quandoque non videatur: quæritur igitur, an eadem vtraque sit iris? nullum est discrimen, nisi quod vna continuata est, altera verò interrupta. Si hanc vnã esse dixeris, dic & homines illos regenitos eosdem esse: si non, non. ALB. Sed quid dicis tu? CARD. Ardua quamuis sit dubitatio, videtur tamen quodd vna sit. ALB. Ergo veram omni modo resurrectionem non solum hominum, sed animalium omnium, atque etiam plantarum ostendisti. Imò, vt dubitabam, cum hoc, tum maximè animorum immortalitatem: vt cunque igitur cedat, animi ipsi sunt immortales. Solum hoc in dubium vertitur, an interita intelligant, vel non: nam quod sint, aut non, omnino nihil interest, quando & medium & extrema similia prorsus sint. Nam dum homines illi viuunt vtroque modo comparati, vt ego nunc & iam pridem, idem sumus, si de intermedio tempore loquamur: vbique par silentium, seu anima supersit, seu non, cum non intelligat, etiamsi sit: igitur solum omnis hæc dubitatio in duo membra discindi potest: vel, vt animi supersint, & à corpore disuncti intelligant, aut non. Præcipuè etiam, quoniam si non supersint actû, potentia tamen sunt: atque ita quilibet dum moritur, ad vnguem ad eam reuertitur conditionem qua fuit ante ortum: & denud rediens, solum mutat fortunam. Hoc igitur modo parùm interest, an cum filiis moriamur, an non: in ~~indisputatis~~ enim qui habent, non habebunt: qui non habent, habebunt: & occident multi eos qui aliàs parentes sui fuerunt, atque etiam filios. CARD. Sed libet apertius demonstrare hoc. ALB. Habesne quid melius? CARD. Ita opinor. ALB. Dic quæso. CARD. Materia prima in potentia est (vt vtar vocabulo & formula dicendi potius vsitata, quam Latina) ad omnes formas, & omnis illius pars quæ sub actu non est. Materia igitur Socratis, cum Socrates viueret, si fuisset in potentia sub forma humana, potuisset vel alter Socrates vel alius homo generari: non Socrates qui erat iam, nec alius: nunquam enim ex vno in alium in eadem specie fit transitus. Cum ergo mortuo Socrate perit actus, fit potentia in materia

materia ad formam humanam, aut non? Si non, igitur illa pars materiae definit posse esse sub forma humana: pariter & quaelibet alia pars: & cum tota materia finem habeat, extinguetur potentia humanae formae in tota materia: & sic definit humanum genus aliquando. Sed si non extinguatur haec potentia, vel erit ad alium, quam ad Socratem: & ita potuit etiam esse dum Socrates viueret: & si ad Socratem, igitur cum non possit frustrari in specie, erit aliquando sub forma humana iterum, & ita iterum Socrates. Similiter ut partes caeli ad locum, ita partes materiae ad formam: & ut partes caeli ad motum, ita materiae ad mutationem. Sed partes caeli, utpote Sol semper est in potentia ad primum punctum Arietis, cum non est in illo, & ita ad omne aliud punctum: igitur quaelibet pars materiae est in potentia infinitis vicibus ad humanam formam, & ad idem homo generabitur infinitis vicibus. ALB. Dicit forsan aliquis, hanc potentiam esse & in tota materia, & in quaelibet parte ad hominum formam, velut cinerem ad lixiuuium. CARD. Vel ergo ad vniuersum genus Socratis materia est in potentia, vel ad singulos. Si quidem ad omnes, id fieri non potest: nam Plato Socrates esse non poterat: & non differunt nisi per materiam: igitur materia Socratis non est capax Platonis: non ergo ad vniuersos. Sed neque ad quos: nam per successionem esset ad infinitos, & semper ita ad hunc quod non ad illum: istud autem esse non potest: relinquitur igitur, ut sit ad vnum tantum, scilicet ad Socratem: igitur Socrates semper redibit in eadem materia. ALB. Satisfaceret mihi & opinio & argumentum, nisi esset, quod videtur hic reditus futurus valde serotinus, & ultra annum magnum, annorum scilicet xxxvi. Praeterea reditus Solis cum sit per partes non commensas, nunquam forsan erit ad idem punctum: scio enim hoc te demonstrasse in vndecimo libro Arithmeticae tuae. CARD. Non scribimus quae volumus, sed quae vera sunt: nam cum iam constet materiam Socratis non habere nisi vnam potentiam ad vnam speciem, si ad singula & diuersa erunt infinitae potentiae & ordo & confusio: si ad vnum, igitur non nisi ad Socratem. ALB. Forsan dicam, ad hominem, non ad Socratem, neque Platonem. CARD. Vel igitur ad quemcunque hominem: & ita ego non differam a te per materiam. Breuiter, omnis alia via est confusio ipsa. Sed de tempore quid refert? Forsan quod pars animae mundi habet ibi (quod verisimile est) appetitum: quoniam non est inferior illa materia quae appetitu non caret. Sed iam ad institutum sermonem rogo reuertaris. ALB. Explicasti mentem meam a longo veterno: sed huic negotio, quod a me exigis, satisfaciet liber ille Platonis, seu Luciani (nam utriusque inscriptus est) nomine Aziochus: ibi enim damna vitae recensentur humanae, addo ut ille tandem cogatur optare mortem. Quid aptius huic negotio: nisi exigas, ut eloquentia superem Platonem? CARD. Non: sed librum illum legi, & meliora a te expecto: si quidem facile est inuentis addere. ALB. Patieris saltem ut ordinem illum sequar, & eius rationes explicem atque expoliam. Pulchrum enim est natam cum

cortice: CARD. Fac ut libet, modo noua aliqua & meliora audiam. ALB. Agam pro viribus, quanquam impar oneri. Primum illud considera, vitam nostram inauspicatam esse, ut quae a fletu semper incipiat. Infans vbi natus est, statim plorare didicit, ridere nisi post quadraginta dies haud didicit. Quodnam potest esse certius signum, & euentius infelicitatis nostrae, cum a fletu sumat initium? Et ne fortuitum hoc esse credas, in somnis tamen ridet, memor credo prioris voluptatis ac vitae: nam ob quae alia ridere tunc potest, cum nec quae videt, probet, nec intelligat? Sed dolet in hunc mundum venisse, & augurium sibi miseriae facit. Plura de hoc dicerem, sed ad sermonem vereor immortalitatis reciderem animorum, a quo prorsus propter petitionem tuam abstinere cogor. Verum ut quam breuissimè agam, de vitae huius initio verba facturus non sum: neque enim quicumque tam huius mundi laudator, ut stercora, fascias, molestiamque illam infantium (vbi sensus acutissimus, defensio aut tutela nulla est) non detestetur & abhorreat. CARD. Ne labora. Infantia ob iuuentutem, non sui gratia fertur: est enim puuis carcere retrior. Nam in eo cognoscere multa, legere, scribere, amicos alloqui, petere quae cupis, scalpere, mouere se vel paululum potest victus: infanti omnia mala, solatium nullum. ALB. Ad pueritiam deuenio: ibi tormentis adduntur ludibria aetatis: quod si quis omnino non splendida fuerit fortuna, aut patre acerbior, cogitur omnia mala perpeti. Nudi verberantur, ieiunant, vigilant laborant, irridentur, colaphis caduntur, discere coguntur, in ludo literario esse velut compedibus alligati, totis diebus fame, aestu, frigoreque conficiuntur: nulla voluptas quae non eis exprobetur: hinc minx, hinc iurgia, minis apud ingenuos pueros grauiora. Coguntur furtim omnia surripere. O calamitosa vitam: in qua omnes perirent, nisi spe iuuentutis subeuntis recrearentur. Omitto senectutem, in qua nemo probus & firma mente esse velit, etiam defensore Cicerone: neque melius illam damnare auctore illo possum: Hinc iam fallens subrepat senectus, in quam confluit quicquid est infirmum fragilisque naturae. Quod nisi quis vitam ociosius velut res alienam reddiderit, astantis supra caput natura tanquam fornax tor repolcit usuram. Ab alio quidem visum, ab alio auditum, per sepe vtrumque. At si quis cunctetur debilitat, eum excruciat, membrisque destituit. Alij itaque multa senectute repuerascunt, animoque bis pueri fiunt senes. Adde, quae videt, quae patitur interim? mores suorum, luctus, iniurias, incommoda omnis generis.

Sed mittamus accusare id, quod accusatione ipsa fit lenius: nam si dentium casum, oris factorem, irrisiones commemorare voluero, non finem vnquam inueniam. De senectute maledicere, est mortuos iugulare velle. Alias prosequi aetates, vna iuuentute excepta, prorsus inane est, atque superfluum. Si enim iuuentus bona non est, quae aetas probari poterit? Nolim poetarum vti testimoniis, quae ille adducit, tanquam pondus apud te habitura sint: quale illud:

Quam

*Quam superi miserum statem mortalibus
eni*

Necere, ut vini desenda per omnia darent.

Ac rursus :

*E' cunctis, hominum generi fors pessima vita,
Stant quacunq; supra terram, spirantque,
meantque. At contra de Amphiarao :*

Iupiter hunc totis amicis, hunc magnus

Apollo

Diligit, & iusti meta non attingit ani.

Quin illud etiam :

Nascens

Fleat, qui tanta vita intrat mala.

Hæc tamen addere volui, quod ad propositum maxime esse videantur, cum de morte adolescentis doleas, tanquam immature erepti: imò condoleas quasi illi, atque miserearis. Sed non omitam illa duo quæ ibi narrat de Agamede & Trophonio, qui cum Pythij Apollinis templum exædificassent, pro gratia quam rependi sibi postularant, retulerunt, ut ipsa nocte perierint. Et Iuno similiter marti adolescentum, qui pro iumentis eius simulacrum vexerant, petenti ut quod optimum esset daret, ambo sine morbo ipsa nocte mortui sunt. CARD. Magna testimonia, si vera sunt. Sed quis scit, non periisse ambos ex immodico labore? Ios ex invidia, veneno dato: inde in religionem conuersum? Non requiro rationes vllas, vbi admiserimus, à morte superesse animos singulorum: non peto hinc auxilium. Videntur omnia hæc testimonia eò tendere, ut ad Deorum munus mors, tanquam animi supersint, referatur. ALB. Prosequar, hæc linquens. Illud primum considera, eos qui viuunt, si recte rem æstimare velint, cum neque horulum tutam habeant, tot imminenti- bus periculis vndique non solum sibi, sed filiis, fratribus, ac his quos maxime diligant, miserime viuere. Si quis morbos, tegulas, fulmina, lapus, ruinas, iactus lapidum fortuitos, insidias, inimicos, venenata animalia & medicamenta consideraret, nunquam nisi miserime viueret. Quod miseriam lenit, est stulticia ipsa, & *ἀσύνεσις* propriè, quæ iucunde inter tot mala viuere nos sinit: ut appositè laudetur à quibusdam declamatoribus. Sed quid maius casibus? Meministi, cum hic in ciuitate quidam emens aromatis paucillum, vbi quadrantem æreum tanquam adulterinum reiecerit, ea sola causa pistillo ferreo ictus ab aromatario, statim mortuus est. Non paucos vidi ex huiusmodi causis non maiore mercede periisse. Quid hac vita infelicius esse potest? tam verd quis ille est, cui omnia membra bene valeant: nullus ferme. Vnum dicam: timor mortis & consuetudo sola efficiunt, ut non omnes sponte nos neci ob calamitates dedamus: sic ferimus, tanquam quod querendum esset, omnino perpeti cogamur. Liberabit nos (dicere solemus) mors. Si carior esset illius aduentus, si non tantam sui copiam faceret, si dubium esset an nunquam ventura, plures illi occurrerent. Cur aded magno cum cruciatu aduenit? quoniam ni hoc factum esset, omnes ferme sibi manus inferrent: quandoquidem vel sic plurimi id agant, & legibus prohibutum sit, semetipsum occidere. Si non esset res optanda, pluribus id minimè sancitum esset. CAR. Huius argumenti memini, in Theo-

nosto. Natura enim sepem mortis inter vitam hanc & interitum aded duram & spinosam posuit, ut homines à transitu coerceret. Quid enim fuisset omnia potenti opifici, constituere ut aduentus mortis somno esset simillimus? Sed omnes immatura ætate interissent, hominumque genus defecisset. ALB. Euge, pulcherrimum aliud inuentum in mentem reuocasti, & dignis hoc primo, ut existimo: scilicet, quod causam inuenerimus, cur idem opifex abscondidit tam quæ ante ortum nostrum habemus, quàm quæ post obitum: nam ex vno alterum intelligimus: ne homines id intelligentes, properarent ad exitum ex hac vita: tum etiam, ne coacti benefacerent, ac secundum virtutem viuerent. Ambraciota enim ille iuuenis, cuius & tu meministi, lecto Phædone Platonis, se præcipitavit è muro, ut ad eam vitam, fabulosam tamè, properaret. Quis si constaret? Quem carcerem princeps posset constituere, quo inuiti continerentur in vita? CARC. ô pulchrum inuentum, pulchra ratio. Delectat, perge. ALB. Omitto malam valetudinem, & pericula. Subiciamus vitæ genus: quotidie vestes induere, atque exuere, hoc paruum esse putas? Indi hoc tanti faciunt, ut multi eorum, cum nudi degerent, mortem potius, quàm hanc perpetuam seruitutem elegerint: Inde noctes insomnes: hyeme frigore, æstate æstu torreris: pulices, culices, muscæ, tormenta ætatis: pediculi, cimices, omnis temporis. Quid scdus aut molestius potest excogitari? Sed omitto rursus hæc. Quid de cibis ac potibus, quàm scda omnia? ancillæ, coqui, quibus manibus ea tractant: capillos, muscas, & sordidiora quæque inuenies. Quoties verd pediculi, pulices, vermes etiam, caro putrida, piscis marcidus, sordida putei aqua, vinum pedibus rusticorum exprimitur, puer è latrina desert illotis manibus in mensam. Vna est medela, nihil cogitare: si cogitaueris, insanies prorus. Mittamus hæc, veniamus ad contubernales: nihil est miserius: furantur, rapiunt, coeunt, maledicunt, insidiantur, nihil hac pugna durius: aded ut plerosque viderim hoc dolore mortuos: multi ad desperationem deueniunt: nulla ferme domus hoc malo careat. Et quanto opulentior & potentior, tanto maioribus malis premitur. O quam dira est res cõtumacia & seditio domesticorum: nihil peius, nihil acerbius. In principum domibus aded magna est hæc miseria, ut aulam sedem damnatorum appellent. Conditio hæc tam tetra est, ut homini nil possit contingere peius: perpetua est illa pugna, & insidæ intimæ, & dolor ac cruciatus assiduus. Quod si in his malis vxor vel filij sint, millies in die perimus: & vita tam odiosa efficitur, ut nemo sic viuere velit. Cogita qualis sit animus eius, cuius vxor mœchatur, aut filius alea scortisque perditus pergræcatur: ô hominum sortem infelicissimam. Alia animalia nec sobolem aut coniungia norunt: & quæ norunt, ut turtures & delphini, neque vxores habent mœchas, neque filios discolos: ut miserimum sit hominem esse, & omni calamitate maius. Dicas forte, oblectari illum sensibus. Quid nouum videtur? quotidie per eadem volatur, duodecim aut paulo plures res spectando: cœlum, terram, domos, solem, lunam, astra, rura, flumina, homi-

nes, equos, boues, canes : hæc ferè summa voluptatis, ad eadem semper redire. Idem de auditu, atque etiam magis euident. Quid de aliis tribus sensibus ? qui potius ad dolorem quam voluptatem creati videntur. Obiicies scientiam. Quis magis te hoc nouit, quam pauci. sint qui literis operam dent : deinde hoc nostrum scire quàm sit fabulæ & poenæ similis, quàm scientiæ : obscurum, imperfectum, confusum, dubium, inane, laboriosum, leue, vt omne vitium contraxerit. Quæ voluptas est tam diu laborare, vt nihil scias ? vel vt etiam grauius & perniciosè decipiaris ? Deinde, quot quantisque opus est, vt ad id peruenias ? Primum discere oportet elementa, inde Grammaticam, inde Dialecticam, scribere, discere, philosophiæ operam daretur tantisque rebus, vt miseram vnâ orationem intelligas, partim falsam, partim ineptam, semper incertam ? Sed mittamus hanc voluptatē, quæ longe aberat ab illo tuo adolescente. Veniamus ad felicitatis iuuenilis culmen : amorem & venerea, quibus ille (vt audio) misellus periit. Quid hac nostra ætate infelicius ? Amare cum dolore est seruire scemina nequissima : nunc maximæ voluptati pessima calamitas admista cōsultò mihi videtur, vt quod vnum esset pulchrum hominibus, ex toto periret : lues scilicet illa Indica, tam perniciosa, contumax, inextinguibilis, scæda & horribilis, elephantiasis simillima : imò plerique ipsam esse credant. Quid ampliùs sperare possumus, quando etiam Reges pauci malo hoc careant ? Veniamus ad ciuilia negotia : hui, quid deterius ? quænam regio nunc tuta est ? Dissident inimici, & certant Principes cum Principibus, Ministri cū Ministris. Melius est esse caeculum, quàm hominem : vterque in periculo, vterque securè occidi potest : sed homo deteriore conditione viuuit, quòd interim timeret, quòd faciliùs capitur, quòd longiore cruciatu multisque modis torquetur. Non tua vxor, non liberi, non opes tuta ab iniuria ministrorum. Pauca sunt nunc prouinciæ ab hoc malo immunes, vt ditis domus, vrbes & villæ nunc videantur. Diues quod habet, exponere cogitur : pauper, quod dare cogitur, non habet : nescias vtrum miserius sit, aut mendicare cum sis diues : aut non immunem esse, cum pauper. Olim erant, qui non censiti vocabantur apud Romanos, & apud Græcos *δοκίμοι* : nunc nulli sunt huiusmodi : quinimò quanto pauperior, tanto magis oneratur. Quis ergo pauper hoc pati potest, aut bonus videre : Dij auertant mihi omnibusque probis mortem : sed gratius fuisset donum non nasci vt sic viuere, sic interire. Semper hoc fuit : non enim queror de seculo, non culpo Principes : semper dico hoc fuit, vt maiores pisces glutirent n. inores. Quis angulus orbis ab hac calamitate immunis est, vt non cogaris aut malè facere, aut pati ? ò humanam sortem : non enim (vt dixi) vituperò iura, non magistratus : sed sortem ad cō acerbam, vt cogamur miseri esse vtroque modo. Ò infelicem conditionem nostram. Sed mittamus hæc : modò intelligas congendendum esse mortuis, condolendum viuentibus. Quid, non te mouet illud, ob quod ferunt Democritum se ex cæca esse : quòd scilicet optimis viris malè sit, pessimi autem sunt felices : te pre-

mant, te irrideant ? Hanc iniuriam, hanc improbitatem, hanc iniustitiam perferre potes, & viuere ? Si alieno arbitrio viuendum est, & pessimorum, quæ mors potest esse hac vita deterior ? aut quæ vita hac morte miserior, nõ est ? Satis esset hoc solum inter tanta mala ad obeundam mortem, & eis qui iam mortui sunt ob hæc omnia non inuides ? ò nimium amorem huius lucis, ò stultam cogitationem : si non mortuos beatos vel hoc solo indicas, quòd omni miseria, omni metu careant. Fac vt bona malis aequentur, quod tamen nunquam efficies : neque enim multitudine, magnitudine, perseverantia paria esse poterunt. Sed fac vt sint : timoremne auferes, suspicionemque ? aut hæc conferes cum spe ? quæ si miseris solatium est, vt minor cruciatus : ipsa tamen per se cruciatus est, & non leuis. Qui sperat, timet semper, expectat frustra, anxius perpetuò est. Mitto quanta his miseris, qui inter religionis fluctus viuunt, vbi nec tutum quicquam est, nec tranquillum : mitto generales calamitates, pestis, bellorum, penuriaz, terræmotus, inundationum, sexcentorumque malorum : & dubitas, an melius sit mortuum esse quàm viuere ? Vitam nostram ò amice, credisne vitio naturæ factam ad breuem, quin superare possit cornicum & coruorum secularumque iniuria, quæ dementia fuisse illius : trecentos vitæ annos sortita est : sed breuem facit perpetua anxietas, in qua viuimus : & debilitata ob hoc natura : tamen si non ad curiosus sit filius, breuem tamen vitam sortitur hæreditario iure, quòd pater, auus, proauusque in perpetua molestia vixerunt : nec illi soli, sed & mater, auus, auiaque materna & proauis : ò infelicem nostrum statum, in anxietate & curis semper viuere, imò macerari. Ob quod ferunt Aristotelem morientem dixisse illud : Fædè hunc mundum intraui, anxius vixi, perturbatus egredior : Causa causarum miserere mei. Quid sapientius, si dixit : aut quid verius, etiam si nõ dixit ? Quæ igitur sanæ mentis pigere poterit, vitam hanc molestam, quæ solum est anxietas, relinquere ? CARD. Persuasit hæc oratio tua, ex amico profecta animo, cum opinione quam de te habeo optima, vehementiæ huic adiuncta : nec dubito quin si ille etiam sic (modò miser non sit, quòd esse non potest) & quis velit cum superis reddere, non recuset : multisque opus esse vt conditionem (modò non coactus) suscipere velit. Hocque illud esse Virgilianum, cum dixit de animis iterum reuerfutis : Et longa obliuia potant. Quasi dicat, nisi magna obliuione deciperentur, nemo vellet ad superos, ad tantas miseras, ad tot pericula, ad tot curas, tamque granes, ad tam duram seruitutem reuerti : cogimur seruire sensibus : cumque seruerimus, infamia adest, pericula ac poenitentia : si recusamus, torquemur perpetuò, donec succumbamus. Quæ hæc tyrannis ? quæ iniustitia ? Sed perge quæso, si quid aliud habes, adiciere. ALB. Penè expleuisti partes meas tu ipse : gaudereque non propter me, sed propter te, te esse persuasum. Sed omiseram ipem illam quasi perpetuam, delicias ciborum ac potuum, quæ solæ sunt in quibus ditites felicitatem suam reposuerunt : nam venerea norunt senectute aboleri : & si coneris, præter id quod reculent mulieres, illis iuueni

iuuenibusque esse ludibrio. Opes non per se voluptatem afferunt. Alca parum senem delectat : & si perseueres , non iam ludunt , sed illuduntur. Magistratus autoritas , exercitatio , omnia cum senio conficiuntur. Dico conficiuntur : intereunt. Familiaritas quoque principum maximè exolescit : irrideris , sperneris , vitaris. Ergo in sola voluptate ciborum & potuum , reposita est felicitatis spes : atque idèd tota iucunditas : nam iucundum esse non potest , nisi tutum. Hoc solum tutum est posse frui gustus voluptate semper. At vide etiam huic tam exiguo bono quantum se immiscant mala : primùm pauperibus hoc non conuenit , sed & palatum senectate corrumpitur : deinde si non exples desiderium , potus maximè , cœna redditur Tantalea : si exples , grauatum te sentis , & ob breuissimam voluptatem longo dolore torqueris : ô infelicem statum , & turpem etiam Sed dic amabè , disputasne de vitæ præstantia secundum rectam opinionem , aut vulgi sensum ? CARD. Secundum rectam opinionem. ALB. Huc te venisse volo , esseque cupiebam : nam quæ voluptas vera esse potest , nisi possideas quod optas ? Quæ enim vita est , in cruciatu perpetuo esse ? neque enim mente sanus quisquam cupiat perpetuè viuere tabidus , aut cum carcinomate , vel pthoe , aut hydrope , tum maximè , cum horum finem mors sit exceptura. CARD. Fateor , ita est. ALB. Sed cruciatus animi maiores sunt quàm corporis : etenim ob cruciatus animi , plurimi mortem sibi consciuerunt : ob corporis cruciatum paucissimi , imò vix vnus aut alter legitur mortem oppetisse voluntariam. Præterea animi cruciatus nunquam deserunt hominem : corporis verò non possunt esse perpetui : aut enim occidunt , aut intermittunt : cruciatus etiam animi ipsum tangunt hominem : corporis autem , si quis patienter ferat , profusus sunt ac si non essent. Animi etiam cruciatus medelam non recipiunt , non medicamentis leniuntur vt corporis. Demùm animi dolor , illiusque causa , contemptum & multa mala externa affert , vt iniuriæ , aut repulsæ , aut iniusti iudicij : dolor corporis autem commiserationem sine contemptu. Quapropter si ita est , maior dolor est animi quàm corporis , ac magis angit. CARD. Fateor. ALB. Vidēsne quò te deduxerim ? CARD. Non profectò. ALB. Si animi cruciatus maiores sunt , & digniores vt pro illis oppetamus mortem , quàm corporis : & ob cruciatus corporis mortem oppetere dignum est , optare necessarium , ferre commune , mortuum exuisse (si ita dici potest) iucundum : cur non ob cruciatus etiam animi assiduos ? intelligisne CARD. Intelligo , sed non assequor quò tendas : assentior tamen. ALB. Duobus modò verbis aperiam : nui iniuriam patitur , qui existimationem suam non retinet , cruciatur perpetuè. Vnde illud Ciceronianum : vbi non sis quod esse velis , cur velis viuere ? intelligis modò ? CARD. Ah quam pulchrè deduxisti hanc rem. ALB. Tu modò cogita , an ille posset suam retinere existimationem , si his temporibus quibus ego & tu vix tuti viuere possu-

mus , atque nos tueri , ille posset absque iniuria ad senectutem ducere vitam : & intelliges , morte beatum esse. CARD. Sed exple reliquas , quas suscepisti , partes : in hac enim perbellè mihi satisfecisti. ALB. Quas partes ? CARD. Vt etiam ostendas , non è re mea fuisse vt viueret : inde nec vtrorumque , nec suorum. ALB. Faciam hercle : sed volo mihi concedi : quoniam me vrges , vt si quid occurrat quod ad primam partem attineat , quoniam illa præcipua sit (neque enim Hieronymum Cardanum sui causa dolere & in lectu esse dignum est) intermiscere possim. CARD. Licet ALB. Ergo statim mihi aliud succurrit argumenti genus , quo mortem quisque mente sanus præoptare debet , etsi nulla eum vexet calamitas aut cura. Nonne hi beati censentur qui beati mortui sunt ? hi miseri , qui in miseria ? Alexandrum & Cæsarem beatos fuisse dicimus , Priamum autem miserum ? Vnde sunt qui dubitant , vtrum Priamus , si ante mortem filiorum mortuus esset , beatus dici potuisset : & sunt qui à morte illud præstant , iuxta Poëtam.

—Vltima semper

Expectanda dies homini est : dicitque beatus

Ante obitum nemo , supremaq; funera debet.

Ergo præuenire calamitates infortuna bonis connumeretur , & beneficij loco repositum sit , si damnetur parens , & filius , vt parens occidatur antè. Vnde apud Plutarchum , cum Cleomenis filij & vxor ducerentur ad supplicium , nec mater impetrare potuisset vt ipsa ante filios occideretur , Strate sicca (sic enim mater appellabatur) inquit : Etiam *τινα με ἰσχυρον* : idest , ô filij quò abiistis ? in misero beneficio esse ducebat , ante illos interfici si impetrasset. Cur qui omnia mala morte præuenit , beatus & fortunatus dici non debet : neque enim cuiquam mortalium nihil euenit , si ad senectam perueniat , quod miserum sit : quod si contingat : hunc Ioue Iunonèque genitum dicemus. Quamobrem Poëtæ , vt reor , nullum ex ambobus vlium genitum dixerunt , quòd nullus expers sit omnis calamitatis. Quid ergo felicius homini contingere potest , quàm sic mori , vt non possis esse infelix ? Sed venio ad rationem tuam.

Si quid tibi molestum esse debet aut potest , duorum altero contingit : vel ob amorem qui generalior est amicitia (vnde nescio quomodo illum in amicitiam , & eum qui est voluptatis causa vel vtilitatis , diuiserunt : sed omitto salebras & nodos nunc querere) vel ob commodum : certè neutram ob causam tanti illum facere debes , vt doleas ac affligaris : nam minore sumptu , quòd ad vtilitatem attinet , alium inuenire poteris : atque eò magis , quòd alij liberius quàm huic imperabis : parcebas enim ob charitatem , & ille ob securitatem facilius delinquebat. CARD. Noli ista dicere ô amice : nihil hoc adolescente sincerius , fidelius , humanius , patientius , obsequentius. ALB. Omnia in ius. Sed quid profers inter hæc ? CARD. Hic primùm plurimùm me diligebat. ALB. Dupliciter peccas. Qui scis : quid ad rem ? nam de commodo nunc agitur. CARD. DAN. Vigil erat , ac diligens , probus.

ALB. Quis sciat antor hæc; non res ipsa suadet. Argumenta in contrariam partem habeo, sed non expedit adducere. CARD. Adducito: non forsitan ad leniorem doloris facient. ALB. Non est opus: quandoquidem ubi de commodo agitur, turpissimum sit velle consolari. CARDANUS, omnium non solum commodorum, sed multorum etiam necessariorum contemptorem. CARD. Fides erat admodum, ut nil supra, mearum consuetudinam gratus, patiens, laboriosus, humanus, modestus, diligens, obediens, mei & meorum amans, pudicus, pius, non obscenus, neque fœdus, nec inconstans: non auarus, qui modico contentus erat: non iactabundus, inde totus bonus ac probus. ALB. Sint omnia hæc: meliorem, quod ad utilitatem attinet, inuenies, & minore sumptu. CARD. Fateor: quia liberius illi impetare volam, non quia melior sit. Sed & postquam ex domo exiit, hoc anno plusquam duodecim famulos exegi ac mutavi: nullus enim mensam superavit. Vt res sic se habeat, commodiorem ob ea quæ dixi inuenturum me posse confido, sed qui mihi aded gratus sit neminem. ALB. Ergo de amore agendum est: nullus tibi grator ear, nullus esse poterit? At qua de causa, solum quod in domo sit educatus? nullam potes aliam asserere causam. Tulisti filij mortem patienter, & alium non poteris? pudeat tandem harum augurum. CARD. Vera refers: sed tamen miseres suorum, qui illum expectabant: nam de ambobus, me scilicet, & ipso, eadem quæ de singulis dices: dux enim nota nullius, nihil prorsus significat inuicem iunctæ. ALB. Id graue mihi non est: sed parum torquere te debet incommodum alienum. Nihil ille mali habet: si diuites erant fratres, ditiores sunt: si non erat, nec curabunt an uiuat, nisi illius vita eis fuisset utilis: at vix esse poterat. Inde est etiam illud consideratione dignum, quod Angli parum aut nihil mortem curant. Et rectè quidem, ut quæ vitium sit omnium malorum, & quam fabire aliquando necesse sit: ac minus malum, semel experiri quod experiri oportet, quam toties atque tam diu timere. Itaque si propriam mortem non horrent, verisimile est multo minus de aliena vel fratrum vel amicorum dolore. Constant enim, ex te vt audiui, parentibus illum caruisse. Verum ne illa vera sunt quæ de eis feruntur, scilicet promptos & alacres ad mortem non solum, sed ad supplicium accedere? CARDANUS. Verissima: salutant suos, & deosculantur: filios fratresque illis commendant. Dicunt se ad vitam ire immortalem, ibi illos expectare, memoriam vt vicissim colant hortantur: læti, nullo pallore, nulla balbutie, constanter suprema ferunt. Digni prorsus misericordia, qui tam alacri animo morti occurrant: nec sui miserentur. Ex hac gente fuit hic alumnus meus. ALB. Quali forma corporis? quali habitu. CARD. Forma Italice simillima, candidi sunt, & nobis candidiores: non aded rubri, lato pectore. Sunt inter eos quidam eximia corporis præsertite, moribus mansueti, ac

aduenis amici: sed faciles ad iram, tamque timendi. Fortes in bello, sed minus caui: cibi & potus satis auidi, non tamen aded vt Germani: ad libidinem promiores quam prompti. Ingenia inter illos præclara. Indicio est Scotus, & Suisset: quibus nulli anteponi possunt. Habitus qualis Italis: sed enim propiores illis libenter iactant, idemque student quantum possunt moribus ac vestitu eos imitari: quandoquidem forma etiam & Germanis & Gallis & Hispanis illis sine similiore. Itaque certè Europæi omnes barbari magis diligunt, quam inter se quæ differunt gentes. Parum absuit in Belgicæ vicinia, quod quendam Hispano similem adolescentem mecum habebam, ne nos omnes trucidarent: at nesciunt illi nostra scelera forsitan ALB. Non omnes mali: nec ubique tot improbi. Sed perge. CARD. Fidi sunt, & liberales, ambitiosique. Sed quod ad fortitudinem attinet, magis mira sunt quæ syluestres Scoti faciunt: qui cum ad supplicium ducuntur, tibicinem sibi conducunt: atque ille pectore etiam ex damnatis cum sit, pulsando saltantes illos ducit ad mortem. ALB. Minus ineptè forsitan, quam quæ apud nos eam deplorat: nam, vt dixi, cum omnino immortales sint animi, nulla mors hac vita, qualecunque sit immortalitatis genus, bono viro non potior est. Sed tu penetrasti ad Scotos vsque? CARD. Maximè: atque etiam voluptatam magnam cepi, tot inuisendo provincias: itaque hæc saltem voluptas est viuencibus. ALB. Imò miseria, & ipsa non leuis est. Cogita quot æstus animi, quantum frigus corpore, quod vitæ pericula, quanta incommoda pertuleris. CARDANUS. Vera dicis: sed non animaduvertebam. ALB. Ita existimo: sed non ob id minora dici debeat, quia non sentiebas. Esti nihil aliud esset quam non intelligi, nec intelligere illorum linguam, nonne id maximum erat incommodum?

CARD. Verum hoc. Et mirabar, præsertim cum in Angliam essem, vbi regionem prope Londinam inequitarem, in Italia esse videbar: vbi ipsos Anglos vnà sedentes inspicere, inter Italos omnino me esse putabam: forma, vt dixi, moribus, habitu, gestu, colore: sed vbi os aperuerant, nec verba quidem intelligebam: ac quasi Italos insanientes ac deliros admirabar. Lingua enim in palatum inflexa, contorquent ore verba, dentibus stridulum quiddam imitantes. ALB. Sed & quæ suauitas esse poterat filiorum recordanti? Hoc vel solo non poterat quicquam gratum esse. Deinde, cui mortalium hæc rara auis contigit, pecunia aliena atque locupletis tam procul aduocasi? atque hominem omnibus gentibus ac provinciis ob scripta non solum cognitum, sed etiam gratum? CARD. Vera dicis: nam aded torquebat memoria meorum, vt ob id statim reditum quaesierim, & impetrarim. ALB. Ergo si modò illa peregrinatio iucunda fuit, proprium hoc tuum munus fuit, non omnium, neque plarium, neque peregrinationis aut peregrinantium. CARDANUS. Sed non fuit iucunda, nisi quantum

stultitia & obliuione adiutus sum. ALB. Sed neque dolere aut admirari debes de tot aduersis quæ tibi acciderunt, maximè circa filios: nam reliqua leuia sunt, & exigua si ad tantam molem seu malorum seu gloriæ comparentur. Deus enim omnia æquare solet. Sed forsitan etiam aliquando lætiora aduenient. CARD. Quando? cum ero *inimicus*. ALB. Nonne scis Aristotelem, quando de Fortitudine loquitur, dicere: Fortem beatum mori: quòd in ipso mortis momento tantam voluptatem ex virtute, qua tum moriendo fungitur, capiat, ut beatum se existimet, ac dici mereatur? Quid ergo si vel extremis mensibus hoc accidat tum magis quòd nemo tam senex sit, qui non sibi triennium vitæ possit polliceri: atque idem etiam tempestiuè satis restitutus videre. CARD. At filius restituetur nunquam? ALB. Ostendam paulò pòst, quantum id intersit: sed hoc tui iam munèris, ut ex te audio, fuit, consolari, in Theonostro. CARD. Sed noua est addita cura, quæ me conuiescere non sinit. ALB. Quæ? CAR. Detractio stipendiij, omnino iniqua. ALB. Oh, inter tam graues luctus, locustine est memoriæ acceptæ tam leuis iacturæ? CARD. Non ob id, sed cum per eòdem sit facta hæc imminutio, per quos damnatus est filius, intelligo iam id de quo suspicabar, scilicet odio mei damnatum iniuste adolescentem, hoc est quod me torquet. ALB. Forsan illud accidit, quod apud Aristotelem legitur: Coruscante cælo Socrates cecidit: ut hæc detractio ex alia causa acciderit. Sed si aded hæc cura re torquet, ut par est, quid ergo de alumno illo eominiscebatur? CARD. Hæc non possunt paucis explicari: superueniènt quædam, dum alumnum lugeo, per quæ intellexi filium odio mei potiùs quàm crimine suo periisse: atque id etiam declarauit, detractiõnem illam eandem radicem habuisse. Vnde postmodum hæc illa pro firmo argumento habita est crudelitatis in filium. ALB. Factum malè, si sic est. Sed caue ne decipiaris. Omnia in mitiorem partem interpretanda sunt, non solùm quod ita deceat: sed quia his qui affliguntur, etiam conducit, ut paulò pòst dicturus sum. Dicturusque essem mox, nisi duplex cura me tangeret eorum quæ iam dixisti: scilicet, ne reditus ille hominum uerus non sit, quod non eandem materiam primam, sed secundam, scilicet idem corpus, formatum ex elementis, cuius forma est anima, esse necesse sit, ut idem homo restitueretur. At hoc nunquam accidet in æternum. Altera dubitatio est, cum surreptus est puer bimus à barbaris, & translatus in Asiam, quod non semel his annis contingit ob bella, ubi sui oblitus profusus linguam barbaram discat, nesciat parentes, nesciat patriam, in quo magis vnus est infans ille sibi iuueni iam, quàm alteri barbaro? nam sibi idem certè est. Et si à parentibus recognoscatur ac redimatur, non secus quàm in domo educatus perpetuò charus erit: nec tamen meminit quicquam: quid ergo attinet iuueni illi, eum fuisse infantem vel alium? Nescio an intelligas quod dico? CARD. Non, ut uellem. ALB. Neque ego, ut uellem, possum explicare. Si tu interiisti, nunc iterum natus es, anima mansit interm edio tempore, sed expe-

rensus: quid attinet ad te iam prius natum quòd tu sis, an ego? quandoquidem nec ille tum hoc nouerat futurum esse, nec continuata est hæc cognitio tui ipsius, nec tu tunc scias, nonne illi tibi ipsi (non possum dicere ut uolo) tam est ut sis ego, quàm tu? CARD. Et tamen interest plurimum: ego enim ille sum, & securitas nunc tne illa iuuat quod sim reuersurus, & pro moribus, ac factis commutata fortuna. ALB. Rectè inquam: sed id est de quo maximè dubitò, quo pacto sit, habeatque se hoc discrimen, tui primo à teipso, secundo vel à me. CARD. Idem in dormiente, in ægro qui sensu destitutus diu iacuit, in eo qui insanit. ALB. Scio esse hoc discrimen in omnibus, sed quero quale sit. CARD. Non habeo, ut uerè fatear, quid dicam: video, & non video: sed iungi potest tribus illis dubiis, quorum solutionem (quàmquam res præ oculis propositæ uideantur) nunquam quæ mihi profusus satisfaceret inuenire potui. ALB. Quæ sunt illa? CARD. Vnum est illud: Ego dico falsum: an falsa sit, an uera oratio? Secundum: Omnes emptiones vno nummo paruo dirimi posse: quod etiam per absurdum uideretur. Tertium, quomodo corpora densentur, ut aqua & aer, cum quæ diuersa sunt forma se penetrare non possint. ALB. Sed de his aliàs cogitabimus. Verùm nunc primum saltem, si potes, exime scrupulum. CAR. Faciam ut dicis. Constat materiam hanc quam uocas secundam, si nulla alia anima interponatur, esse formam: idèoque communem: partem autem materiæ primæ subiectam, originem esse diuersitatis. ALB. communis non est, sed pro hominum natura hæc uaria. CAR. Siquidem accidentium ratione & stellarum adiuuante influxu, non tamen secundum essentialiam. Si enim forma humana idem est quod anima, & utraque producit ex elementorum mixtione, constat eam formam esse vnã, sed propter materiam variari: nec enim est forma habere duos oculos, vnã linguam, duos pedes, ac reliqua huiusmodi: sed potentia quædam & perfectio in corde, quæ semper absoluta est in omni homine: hæc ergo nullam recipit uarietatem, nisi ex materia prima. ALB. Satis est. Sed si libet, hanc disputationem hodiernam ad pauca redigamus, & quæ diximus. CARD. Perpulchrum iderit, maximè tum si etiam præter illa quæ colliges exornaueris. ALB. Placet.

Primum ergo ostensum est, animam esse immortalem, quomodolibet de propria cuiusque anima loquendo, non generali illa commenticia. Sed & homines planè ipsos etiam immortales: uerum per interualla occidere atque resurgere, infinitòque numero singulos in hunc mundum reuerti: nam colligere animas infinitas sine corporibus: homines autem infinitos semper mutatis animabus, absurdissimum est. Sed necesse est eas infinitis vicibus reuerti, ut earum definitus numerus satisfaciat æternitati: reuertentibus autem, neque eadem forma, nec mores, nec fortuna, nec nomen. Sed persepe accidere, ut iidem filios, antea qui fuerint, & fratres & parentes perimant: contra habeant pro filiis, quos peremerint: & eadem vicissim pati, quæ peregerint iniuste

in alios : mendicare etiam opulentos, & ditari mendicos : omniaque hæc quodam circulo circumuolui; vt omnia æquantur fermè exemplo discursus siderum: tametsi non exactè, nec ad eò breuius, vt cuperent mortales, interualis. Interim verò trifariam contingere posse de animabus ipsiis à corpore seiunctis vel vt superueniant & intelligant, quod verisimilius est, atque optandum magis, atque rationi consentaneum : nam vt qui vigilant, recordantur eorum quæ in somnis videntur, non qui dormiunt eorum quæ per vigiliam videntur: ita post obitum & ante recordamur præteritæ vitæ, & præsentia certius inspicimus: vbi in hunc somnum: id est, præsentem vitam descenderimus, non recordamur nisi in ipsa prima infantia. Demum superuenientibus nouis imaginibus præsentium rerum velut efficacioribus obliuiscimur statim & profus eorum quæ in priore vita vidimus.

Secunda est, vt remaneat anima immerfa materia cuiuspiam, expers omnis fermè cognitionis: non tamen omnino expers, sed cuiuspiam obiecti, quod etiam perpetuò appetit, non ignara: cui opinioni fauent plurimum quæ in dæmoniis & lymphaticis videntur, in quibus omnibus vel ad imprecationes, vel ad preces pias videmus collum intumescere, faciem colari, oculorum aciem turbari: quod vix voluntarium esse potest, ac fictum, præsertim in tot hominibus & præcipuè sexu & conditione rudibus.

Tertia est, vt profus intereat, & post eadem redeat, vt diximus ac demonstraui. In omnibus autem modis hæc communia esse necesse est: scilicet reditum hominum eorundem infinitis vicibus. Eadem contingere nobis post obitum, & ad eadem reuerti quàm ante obitum mutari mores, fortunam, reliquaque: & miseris probisque beatam contingere vitam, improbis infelicem: Demum eos qui damnati sint, fuisse quondam & filios & parentes, & fratres, & charissimos: & quos amas, aliquando à te plectendos: iusta iniustaque pariter misceri, æuari, aboleri certo circuitu: quæ omnia sic esse oportere, iam demonstraui. CARD. Quam pulchrè hæc, quæ diximus, & melius longè quàm à me dicta sint, tenes.

Secundum est, quòd vbi fieri posset, vt animi nostri nullo modo essent immortales, nulum profus esse discrimen vitæ ac mortis in his qui vel sine sobole pereunt, vel quorum stirps tandem extinguitur, nisi quòd qui viuunt, dolorem mortis subeunt, mortui vel non nati id non experiuntur. Ex quo patet (si modò verè dictum fuit illud à Sileno) Sileni dictum quàm sit verissimum: Optimum esse non nasci: his tantummodo, qui sine sobole obeunt, aut quorum stirps tandem extinguitur: quoniam hæc vita profus cum in nihil redigatur, nihil præter mortis dolorem plus habet: idèoque optimum esse non nasci. Atque quod mirum facis videri forsitan pluribus potest, verissimum tamè est. Ciceroni & Alciato præstitisse (quod ad illos attinet) non nasci: & perinde est eum tanta gloria, ac si non essent nati, nisi quòd plus haberunt mortis cruciatum: vtriusque enim stirps in vniciis filiis, quos susceperant, extincta est. Cæterum quòd ad gloriam, opes,

potentiam, nomen, libros etiam ipsos, si mortalis est animus, nihil primùm nunc ad illos pertinet: & omnia certo annorum spatio extinguuntur atque delentur: quod quamuis nobis longum satis videatur, tamen ad perpetuitatem quæ semper instat collatum, & quam subterfugere non possumus, profus nihil est. Sed vbi animos supposuerimus esse immortales, quouis modo ex illis tribus melius est his solum nasci, qui per egregiam virtutem vitam ducunt, memoriàmque perennem sui relinquant, quoniam sic quasi perpetuo viuere videntur: & dum viuunt verè per vitam ipsam, & interim per gloriam, maximè si quid ad eos ex illa permanuerit, tunc verò soboles & procreatio parui momenti erit: tum ob auras graues & educationem, tum ob reuolutionem illam & reditum singulorum ad singulos: vt quoniam tibi nascetur filius qui aliquando te ipsum peremit, tum quia minor debet esse sollicitudo perpetuitatis in stirpe, cum simus nos ipsi perpetui. Omnèsque futuros reges & sapientes, & miseros atque mendicos, & non semel, sed infinitis vicibus.

Tertium est, quòd hominum supposita animorum mortalitate, quicumque sine sobole pereunt, aut quorum stirps aliquando extinguitur, hi similes sunt omnino surculis illis siccis, qui excindi solent à rusticis veris tempore dum arbores purgant: reliqui, quorum proles multa se toti generi hominum immiscet germinibus plantarum coherentium: aut in fluminibus aquæ, quæ in flumine redit vnà ad mare: tanta verò sit mistio horum, vt etiam seminaria pereant. Quapropter si fieri posset vt mortales animi nostri essent, summa diligentia huic propagationi prospiciendum esset. Modò plerique, cum neque huic quæ ad immortalitatem pertinet, neque sanctitati vitæ prospiciant quæ ad immortalitatem, palam est homines profus insanire. At verò si non procreanti sobolem inutilis est & odiosa vita, procreanti incertum est an superfutura sit, & laboriosum alere, & habetibus fratres filij eorum loco filiorum propriorum sunt: huic verò (vt dicis) duo supersunt ex vtrisque parentibus fratres, nihil profus amissum esse puta: imò res melius longè & pro eo & pro suis sic se habet. Multa nos decipiunt, propter affectus quæ in singulos dies errores nostros conuincunt. Sen fabula sit, documentum præbet: seu historia, pro exemplo est: Paridem excidio parentum & fratrum atque sororum & patriæ natum esse: cum tamen natus est, qualia fuere omnium illorum vota, quale gaudium? Hoc firmum habeto, nihil melius ei contingere potuisse: deteriora infinitè, non solum pro te, sed pro illo. Qui lucri exortem mercaturam exeret, cauere debet quàm diligentissimè, nec quicquam ex sorte percat. Ita cum nihil melius, vt dixi, homini esse possit, vt adolescenti illi, malle superfuisset, vt damnatus occideretur à carnificè, in carcere maceraretur, in lecto marcesceret, aut vt tibi causam daret interitus, aut alicui ex tuis, vt serò amisso aliquot tuorum optares, ei mortem: sunt fortunæ casus multi aduersi, mutantur faciliè ingenia hominum, & maximè iuuenum & pauperum, & qui voluptatibus dediti sunt: quibus illum ad-

dictum

dictum fuisse, non negabis. Quid si bene illi fuisset, quod (vt dixi) difficile erat, nactus autem occasionem, grande aliquid surripuisset vestiaro illi? pericula vndequaque: si cautus, ab eo, & minora: si simplex, à consultoribus, & maiora. Sin autem aliquid (vt ostendi) superest, non est vt doleas.

Quartum, quod ostendimus, est, vitam nostram pluribus, & maioribus malis quam bonis abundare: bonaque non sentiri, quoniam in indolentià reposita sunt: nec vllum esse bonum sine malo, multa esse, mala omnis boni expertia. Si edis, fames præcessit, aliter insuave est quicquid editur: per se tamen contingit vt fame premaris, nec tamen possis edere: si pecunias habes, custodia opus est, sollicitudine angeris: si non habes, torqueris: ita vt nemo sui causa natus videatur, sed potius aliorum. Præstat ergo, non esse. Recensuimus præterea vndique difficultates & causas dolorum. Quare nil melius quam non nasci, aut statim natum interire: si ad proprium commodum respiciamus. Quid ergo est hoc in casu quod dolere possis? CARD. Dolorem certè leuasti: vincor rationibus. quamvis sensus quippiam retineat molestum, & vt puto fallax. Non ampliùs illum videbo: fidum habebam familiarem: destitui eum, qui vt me committeretur, omnes suos reliquit: focors sui in curando eum, & ingratus: qualem gratiam fratribus qualem si viuerent parentibus rependere posses? Non me mouet, quod in xenodochio perierit: nam ego in agro perire velim sepeliri in gurgite: facilis iactura sepulchri. Moses, tantus vir, & tam prudens, sepulchrum suum ignorari voluit. ALB. His omnibus oppone duo hæc: infortunia tua assidua, vt si omnino culpa aliqua tua sit, non tua est, sed eorum qui tibi causam præbuerunt huius impedimenti: Pecunia data vestiaro ab infamia, animus probus & conscientia à culpa omni te liberant. Alterum est, gloria nomini illius atque

parentibus fratribusque æterna tuis laboribus & industria parata: qui alioqui domi manens, etiam si Cælo ditior euasisset: ignotus fuisset. An parum est hoc, nomen suum posteritati perpetuis his tuis monumentis commendari? Existimo, si animus illius ac parentum aliquid intelligit, vt credō, lætari hæc tua diligenti historia ac commendatione nominis sui atque familiaris. Neque enim dubito, te, qui etiam minoribus ex causis soles omnia conscribere, tua hæc pulchra inuenta, nugæque nostras simul immistas conscripturum, & (vt soles) etiam expoliturum. CARD. Nugas? proh Iupiter, nunquam melius dici, quam ab Albutio, in hac causa potuisse credo: atque vtinam tamen liceat memoriter, vt dicta sunt, tradere: nedum vt quicquam addere audeam, nisi forsitan pauca hæc carmina in adolescentis laudem, quæ pro ornamento monumenti illius erunt:

Venisti iuuenis, dulcissima cura tuorum.

Infelix nostrum vt prosequeris iter.

Excepta est à te, qua in me directa sagitta:

Non tua, sed mea fors, inuida sic rapuit:

Debebar morti, patrie iam odisque meorum:

Suscipit hoc zelum filius ipse meum.

Errarunt superi: quid mirum errasse senatum?

Infantes iuuenes sic periëre duo.

*Quantum nunc lucis, quantum est nunc vitæ
superstes,*

Debebo utrique, & sic licet impar amor.

Queritis, vnde mihi nata est hæc ira decorum?

Crediderant calis fata reclusa sui.

ALB. O beate. Rectè enim ille Iulius Scalliger, quanquam ex professo tibi inimicus, appellauit ingenium tuum felicissimum: quod ego tum non credebam: sed, vt video nunc, hæc carmina extemporaneè fabricata, vt nec horulæ dimidium consumpseris: intelligo de te illud Horatianum verè dici posse:

*Gratiū ingenium, Gratiā dedis ore rotundo
Adusa loqui.*